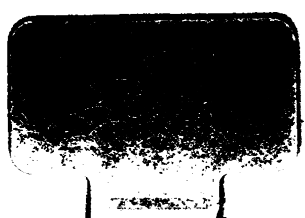

KNAUZ

II. Endre szabadsaglevelei

1869

ÉRTEKEZÉSEK
A TÖRTÉNETTUDOMÁNYI OSZTÁLY KÖRÉBŐL.

KIADJA A M. TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.
AZ OSZTÁLY RENDELETÉBŐL
SZERKESZTI
SZILÁGYI SÁNDOR
LEV. TAG.

X. SZÁM.

II. ENDRE SZABADSÁGLEVELEI.

KNAUZ NÁNDOR
L. TAGTÓL.

Ára 50 kr.

PEST.
EGGENBERGER FERDINÁND MAGYAR AKADÉMIAI KÖNYVÁRUSNÁL.
1869.

II. ENDRE

SZABADSÁGLEVELEI.

KNAUZ NÁNDOR

L. TAGTÓL.

(Olvastatott az 1869. junius 21-dikén tartott ülésben.)

PEST,

EGGENBERGER FERDINÁND MAGY. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

1869.

Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában, Pesten, 1869.

II. Endre szabadságlevelei.

Knauz Nándor

levelező tagtól.

(Olvastatott az 1869. junius 21-dikén tartott ülésben.)

II. Endre király nem hiában hogy bő levélosztogató volt; de keservesen meg is járta okmányaival, a mennyiben nemcsak éltében épen a legfontosbaknak hitelök nem volt s ezer bajt okoztak neki; hanem még késő századok múlva is fel felmerülnek koronkint egyes áltudósok, kik azoknak nemcsak hitelét, de még létezetüket is eltagadni iparkodnak.

Ezek közé tartozik Velenczében tartózkodó hazánkfia Mricse János, ki, régismert okmányok és soha nem létezett történészek felfedezése után, legújabban, mint ő maga a „Pesti Napló"-ban kikürtöli, azt is felfedezte, hogy II. Endre azon híres okmánya, mely századokon át legféltettebb kincse volt nemzetünknek s melyre több királyaink legünnepélyesebb, legfontosabb alkalomkor a koronázáskor megesküdtek — soha nem létezett! . .

Sajnálatunkra Mircsét ezen, különben épen nem irigylendő, felfedezési dicsőségtől meg kell fosztanunk. Ugyanis már régen, a múlt század végén, ugyanezt állitotta Grossinger, s tekintélyes írók rég meg is czáfolták őt.

Mircsének mind ezt illett volna tudnia, mielőtt vélt felfedezésével oly alaptalan zajt csapott.

Azonban mit Mircsének Groszinger s ennek czáfolói Kovachich, Fejér! Neki egészen új, hallatlan, eddig senki által nem is álmodott okai vannak az arany bulla hitelének megdöntésére.

Tudniillik: az 1222-ik évi aranybulla egy keze ügyébe került velenczei codexben nem találtatik. Tehát e bulla „a velenczei codex szerint nem létezett és nem is létezik.“ Sőt előtte annyira minden források forrását képezi a codex, hogy nem átalja állítani, miszerint „kitűnik a velenczei codex alapján, hogy az 1222-beli hét példányban kiadott aranybulla dolga *csupa mese.*“ [1])

Tehát olyan véghetetlen tekintély ez a velenczei codex? avagy talán maga II. Endre királyunk, vagy legalább is első udvari kanczellárja írta?

Nem biz azt; ezen szegény codex, mint maga Mircse állítja, csak „*a 15-ik század végén*“ íratott s egész auctoritását onnan meríti, mert „elegans kötésü nagy folio, a sárga bőrkötésben velenczei czímerrel,“ s mert „Faciolati Jakab a páduai egyetem világhírű professora ajándékúl nyújtá át a dogenak *a mult század közepén*“!

Nemde roppantul döntő okok ezek? . . . De Mircsének még fontosabb okai is vannak, szerinte e codexben a X. és XIII. század közti nevezetesb királyok és fejedelmek közjogi diplomái tartalmazvák, melyek közöl többnek eredeti példányai is fenn vannak még „és azok szóról szóra egyhanguak a codexbeli másolatokkal.“

De mily joggal meri ezt Mircse állitani; miután ő ezen okmányokat nem az eredeti, hanem a mások által nyomtatásban kiadott példányokkal hasonlíthatta csak össze? avagy miért bírnak előtte ezen külföldi írók ez ügyben több tekintélylyel, mint Verbőczi, Endlicher, Pray és Theiner?

De ha ezen okmányok csakugyan szóról szóra összeegyeznének is eredeti példányaikkal; következik-e ebből, hogy azért e codexben foglalt magyarországi okmányok is teljesen hitelesek? S ha ezt még megengednők is; következik-e, hogy azon közjogi okmány, mely e codexben nem foglaltatik, csakugyan nem is létezett?

Mircse nagyon szerelmes e codexbe. Persze minél inkább kidícséri s minél magasbra bírja belértékét felrugtatni, annál nagyobb lesz az ő felfedezési dicsősége is, már csak mondjuk ki őszintén, ő kegyelme leginkább erre czélzott is.

[1]) L. leveleit a „Pesti Napló“ 1869. esti kiadás 34. és 55. számaiban.

Ha Mircse a kellő határok közt megmarad, bizony egy árva szóval sem rontottuk volna meg örömét s hagytuk volna őt békében megpihenni képzelt babérjain. De ő tulságosan neki rugaszkodott a dicsőség útjának s jobbra balra irgalmatlanul letaszigál onnan Verbőczitől Theinerig minden történészt; sőt egész nemzeti multunkat pelengérre állítja, mesének híresztelvén el, mit századokon keresztül főkincsök gyanánt becsültek őseink, s nagy hűhóval kikürtöli a világnak, hogy „mennyire hátra van még a mgyar történelmi búvárlat és mennyit kell még tenni és fáradozni, míg a nemzet csak odáig is juthat, hogy legalább saját okmányait ismerje.“

Továbbá, „hogy szakértőleg, és a jelen kornak megfelelő tudományos kritikával összeállított diplomatikus müvet oly keveset bír a nemzet (már t. i. a magyar), hogy még az arany bulla viszonyait sem itélhetni meg saját kútfőink után.“

Szomorú, hogy épen hazánkfiának kell kedvét találnia oly vádak ráfogásában, melyeket utóljára minden egyéb nemzetről is el lehet mondani, mert a világnak melyik nemzete jutott már odáig, hogy legalább saját, t. i. *összes* (mert Mircse e szavainak csak ez lehet helyes értelme) okmányait ismerje, s melyik nemzet írhatja meg történelmét egyedül *saját* kútfői után?

Mircse szerint tehát nálunk a történelmi aera csak a velenczei codexnek általa történt felfedezése óta kezdődik!

De hát miféle csodabogár ez a velenczei codex?

E codex egyszerűen 15. századbeli, nem tudni honnan és nem tudni kinek számára készült másolat, mely már csak koránál fogva annyira távol esik II. Endre korától, hogy csak ez oknál fogva is, ha hitelessége és correctsége különben minden kételyen felül állana is, nem lehetne első rangú forrásnak tartani.

E codex tehát egykorú Verbőczivel; már most a kritikának melyik szabálya szerint állíthatta Mircse e codexet Verbőczi fölé, ki királyi megbízásból, hiteles források alapján állítá össze törvénykönyvét, mely a király és az országgyülés által is megerősíttetett?

Ez tehát magában is elégséges volna arra, hogy Mircse eljárását legalább is nevetségesnek mondjuk; de most még tovább megyünk s azt állítjuk, hogy e codexet, ha mindjárt

egykorú lenne is az aranybullával, még sem tarthatnók megbízható forrásnak.

Mert Mircse által az akadémia számára lemásolt szövege több helyütt első pillanatra hibásnak tűnik fel.

Itt csak két alternativát vehetünk fel: vagy a codex eredeti szövege hibás, vagy Mircse másolta hibásan; mindkét esetben a másolat czélját veszti.

Nekünk azonban mind úgy látszik, hogy e hibák nagyobb része Mircse járatlanságának lesznek felrovandók. Ugyanis hogy valaki hibátlanul másolhasson valamely okmányt, mindenek előtt az okmány nyelvét kell tudnia, már pedig Mircse, mint másolatai mutatják, csak nagyon gyarlón bírja a latin nyelvet; például egyik okmány zársorait igy adja: Eleto (Cleto helyett) Agriensis, Gregoris Geuriensis Bartholomen (ide teszi: sic és?) Quinqueeclesiensi*s*, (s így a többit) Episcopis, — Batiensi*s*, Nitriensi*s*, Bichorensi*s* stb. Comitibus. Egy más levél elején meg megfordítva: Zagrabiens*i*, Chenadiens*i*, Varadiens*i*, Symucens*i* (sirmiensis helyett) stb. Episcopi. Egyik okmány végén pedig a keltet így irja: Venesias XX-die*i* m. febr." Többi hibáira alább lesz alkalmunk figyelmeztetni; egyet azonban még megemlítünk itt. Theiner a II. Endre-féle 1231. okmányunk egy czikkét így adja: a nemesek főbe járó ügyei „sine conscientia Regia per nullos iudices terminentur." Mircse ez olvasást hibáúl rója fel Theinernek s ezeket teszi utánna: „a velenczei codex azt mondja, hogy a hazaárulók *a király tudta nélkül* közbirák által itéltessenek el. „S ime, mikép olvassuk a kérdéses czikket Mircsének sajátkezű másolátában? Ekép: „Cause Nobilium, que ad perditionem capitis aut destructionem possessionem (így) eorundem pertinent, sine conscientia regia *per paruulos Iudices* terminetur (igy)!

Ki hallotta, hogy a Mircse által emlegetett közbirákat valaha *paruulus Iudex*nek nevezték volna? S még is ő akar Theineren felülkerekedni, ezeket tevén fönebbi soraihoz: „Ilyen és ehhez hasonló kisebb mérvű 18 variatiot egy történelmi okmányban eltűrni vagy észre nem venni, mindenesetre, ha homályos időknek nem, csak is példátlan közömbösségnek lehet tulajdonítani."

Hát mi minek nevezzük el Mircsének ezen, általa másokat rendreutasitani akart példátlan baklövését?

Ily roppant szarvasbibák után adhatunk-e hitelt Mircse másolatainak, ha azok eredetijei még oly hitelesek lennének is?

E kellemetlen előzmények után térjünk át II. Endre kérdéses okmányaira.

Az 1222. évi levelek.

II. Endre igen ingatag, hajlékony, erélytelen király volt; jószivüségénél fogva akármire rávehették; könnyelmüségében akár hányszor megesküdött pro és contra, anélkül, hogy meggondolta volna, miszerint esküjét meg is kellene tartania. Legnagyobb hibáját azonban pazarlási adományozási hajlama képezte.

Iróink Endrének e gyengéjére nem igen voltak tekintettel, pedig kormánya folytonos bonyodalmainak ez volt egyik főfő tényezője.

Endre már mint trónkövetelő adományozások által iparkodott Imre ellenében pártot szerezni, kormányra jutván pedig, az alattvalóiban felébresztett kapzsiságnak jellemgyöngeségénél fogva nem birt többé ellenállani.

És Endre oly tényt, illetőleg oly mérhetlen horderejü hibát követett el, melyhez hasonlót történelmünk, sőt talán egyáltalában az egész történelem fel nem mutat.

Ő tudniillik néhány főurnak tanácsára, kik talán már arra is lusták voltak, hogy a megtetszett birtokokat mindanynyiszor külön kéregessék el tőle, *a várakat, megyéket, földeket s a kincstár egyéb jövedelmeit örök adományképen szétosztogatta*? Így tanusítják ezt 1218. évi eme szavai:

„Quorumdam nostrorum principum consilio *terrae nostrae statum, ab antiquis illibute conseruatum, alterantes, castra, comitatus, terras* et *ceteros opulentis Hungarie prouentus in perpetuas hereditates nostris Baronibus et militibus distribuimus.*“ [1])

S e szétosztogatás csakugyan foganatba is vétetett; így mondja II. Endre fönebbi szavai után: „Quidam ex regni nobilibus — villam Turdos diligenter a nobis petierunt

[1]) Fejér Cod. dipl. III. I. 255. l.

factae distributionis ratione — conferendam." Igy panaszkodik még 1267. évben is IV. Béla: „*Inter immensas donationes*, quas II. Endre quibusdam personis passim et indiferenter in preiudicium coronae regiae facere consueuerat." [1])

Sőt Endre meg is esküdött, hogy az így elosztogatott javakat többé vissza venni nem fogja!

Már most elképzelhetjük, mily birtokláz fogta el ekkor az embereket, s mily véghetetlen zavar és birtokjogi ingatagság támadt ez egész országban!

E veszedelmes intézkedésnek, mely a korona tekintélyének végveszélyével léphetett volna csak életbe, egyedül az erélyes IV. Béla és János esztergomi érsek álltak ellen.

János érsek ellenkedése miatt a király kegyét veszté; „hoc et eodem tempore (t. i. a birtokosztáskor) — folytatja Endre — contra fidelem nostrum Ioannem S. Strigon. Eccl. Archiepiscopum, *nouas institutiones fieri penitus renuentem*, contigit nos grauiter irritari." De azért az érsek nem tágított; hanem III. Honór pápához fordult, ki aztán 1220-ban felszólítá Endrét, hogy jogtalan adományozásait „*non obstante iuramento, si quod fecit de non revocandis eisdem studeat revocare.*" [2])

Endre most ezen részre hajlott, még ez 1220. évben elkezdé az udvarnokok, a jövö évben pedig a várak földeit kinevezett birák által visszavétetni. [3])

S így most már senki sem tudta az országban, hogy tulajdonképen hányadán van birtokaival.

Ily ellenkező hatásu viszonyok áramlatai közt, midőn soknak ősi birtoka is kapzsi szomszédok ármánykodásai folytán veszélyben forgott, keletkezett az 1222. évi aranybulla.

A nemesség t. i. ily kétes viszonyok közt ősi szabadságát is veszélyben látván, ismételten és gyakran keserüséggel sürgette annak királyi megerősíttetését s ünnepélyes okmányba foglaltatását.

A király, mint mindég, itt is engedett s kiadta az ünnepélyes okmányt, mely azóta századokon keresztül nemzetünk palladiuma volt s melyről valamennyi magyar ember közt egyedül Mircse nem akar mit sem tudni.

---

[1]) U. o. IV. III. 388. l.

[2]) Fejér f. h. III. I. 294. l.

[3]) Bővebben kifejtők ezeket „Az egyházi javak" czímü czikkünkben. Magyar Sion VI. 81. l.

Lássuk tehát ez okmány hitelességét.

Az eredetileg kiadott hét példányból fájdalom egy sem maradt fel korunkig vagy legalább mindeddig fel nem fedeztetett; fenvannak azonban több későbbi királyainktól kiadott megerősitő átiratai, melyek hitelessége kétség alá még csak nem is vonathatik.

A legrégibb átirat 1318. évben készült a kalocsai nemzeti zsinaton s az esztergomi s kalocsai érsekek, a nyitrai s még egy ismeretlen püspök pecsétjei által van hitelesítve; eredetije maig fen van a primási levéltárban, melyet 1861. apr. 22-én szerencsém volt a t. akademiának bemutatni, mely hasonmásban is kiadatott a M. Tört. Tár X. kötetében.

Királyaink közöl átírták:

I. Lajos 1351. évben, még pedig, s ez itt a legfontosabb egy eredeti példány után, ugyanis Lajos király idevonatkozólag ezeket mondja: „Exhibuerunt nobis quasdam Litteras privilegiales Ill. Princ. D. Andreae II. Filii Belae R. III. olim Inclyti Regis Ung. — — *aurea Bulla sua roboratas* libertatesque ipsorum per sanctissimum Stephanum Ungariae Gentis Regem et apostolum *ut praedicte litere declarabant* ipsis institutas, innovandas et confirmandas, tenoris subsequentis — — nos igitur — predictas Literas ipsius D. Andreae II. Regis aurea Bulla sua roboratas, *omni penitus suspicione carentes* de verbo ad verbum praesentibus insertas."

Tehát I. Lajos alatt még fenn volt egy eredeti hiteles példánya, s így ha nem bírjuk is eredeti példányát, bírjuk egyik legnagyobb királyunk által magáról az eredetiről vett hiteles átíratát. Hogyan lehetne hát ezen bulla létezteről még csak kétkedni is?

Nagy Lajosnak pedig ezen hiteles átírata fen van *eredeti példányokban*:

A bécsi császári titkos levéltárban.

Az országos levéltárban hártyán, függő pecséttel.

A szepesmegyi levéltárban, mely példány más állítás szerint a Görgey család levéltárában őriztetik[1])

Erdélyben a Teleki család levéltárában, melyről Cornides lemásolta.

---

[1]) Kovachich Vest. Comit. 207. l.

A Jankovich-féle gyüjteményben, tehát most a nemz. muzeumban[1]), megvan Zsigmondnak egy megerősítő okmányában a Ráday-féle kéziratok közt[2]), de ez tudtomra legalább mindeddig ismeretlen.

A Perényi család levéltárában Nagy-Szöllősön[3]) megvolt egy másolata gr. Batthyányi Ignácz könyvtárában. E tudós püspök Kovachichnak egy eredetiről vett (ex autographo sub sigillo pendenti) másolatot igért.[4])

Végre megvolt s talán maig is megvan még egy eredeti példánya Pozsony megye levéltárában, melyet 1397. febr. 25-én két megyei küldött kérésére hitelesen átirt a pozsonyi káptalan. Ez átiratnak egy, hártyára írt és vereszöld selyem zsinórról függő pecséttel ellátott s eddig senki által még fel nem említett példánya mai napig fenvan a pozsonyi káptalan levéltárában[5]) s ily bevezetés és zársorokkal bir:

Omnibus xpi fidelibus presentibus pariter et futuris presens scriptum inspecturis Capitulum Eeclese Poson. Salutem in salutis largitore. Ad universorum noticiam tam presencium quam futurarum harum serie volumus peruenire Quod nobiles viri *Paulus filius Petri de Nyck* Judex Nobilium Comitatus Poson, et *petrus filius laurency de Nagabony* ad nostram personaliter accedendo presonciam in eorum et universorum Nobilium dicti Cottus poson, personis exhibuerunt nobis quasdam literas privilegiales Excellentissimi principis domini, *lodouici olim Regis Hung.* etc. felicis recordacionis, Tenorem literarum *Serinissimi principis domini Andrée* bone memorie verbaliter et confirmatiue in se continentem super libertate dicti Regi Hung. confectarum petentes nos affectanter ut tenorem earundem de verbo ad verbum in nostris literis privilegialibus transscribi facere dignaremur. Quarum tenor talis est.

— — — — — —

Nos enium (igy) iustis et legitimis peticionibus predictorum pauli et petri in eorum et universorum Nobilium dicti

1) Fejér Cod. dipl. IX. II. XLII. és 47. l.

2) Vest. Com. 188. l.

3) Wenzel közlése szerint.

4) Kovachich József Lectiones Variantes 16. l. és Vest. Com. 85. 188.

5) Capsa B. fasc. 1. Nro. 1.

Comitatus poson, personis nobis porrectis annuentes Tenorem dictarum literarum confirmatoriarum annotati domini *lodouici Regis* de verbo ad verbum nichil addendo nec diminuendo de eisdem in presentibus literis nostris privilegialibus transscribi fecimus et transsumpmi vberioren ad cautelam. Datum die dominico proximo post festum b. Mathei Apost. et Evang. Anno domini Millesimo Trecentesimo Nonagesimo septimo.

Tehát Nagy Lajosnak e hiteles átírata ennyi eredeti példányban van fen s mégis Mircse legújabb levelében,[1]) daczára annak, hogy Nagy Iván által már figyelmeztetve volt, azt meri állítani, hogy Nagy Lajos átíratából egy példány sincs, s azt mondja: „Nagy Lajos szentesítési okmánya csak II. Endre arany bullájára általános szavakban hivatkozik, abban nincs a kérdéselt arany bullának sem datuma, sem szövege“! Nevessünk, vagy boszankodjunk-e ily rémséges tudatlanságon s azon vakmerőségen, melylyel minden előkészület nélkül ily nagy horderejű tárgy felett itéletet hozni merészkedik? .. De Mircse még tovább megy s azt állítja, hogy Nagy Lajos átíratának általánosan ismert 11. §-a, melylyel tudvalevőleg az arany bullának egyik szakaszát érvényen kivül helyezi, „nincs meg sem az 1233-beli, sem a Verbőczyben előforduló arany bullában, sem a sz. István-féle törvényekben sem.“ Pedig hát ki csak legkevesebbet tanult is valaha a magyar jogból, tudja, hogy Nagy Lajos a kérdés alatti §-val az aranybullának 4 szakaszát törölte el. Valóban úgy tesz Mircse, mint ha készakarva kivánná tudatlanságát vásárra vinni, s nem lehet ilyenek után eleget csudálkozni azon önhittségen, melylyel legújabb levele elején elmondja magáról, hogy ő e kérdés megoldásához szükségeltető eszközökkel bír, s azt reméli, hogy „ezen kérdés felvilágosításával jogi és történelmi irodalmunknak szolgálatot“ fog tenni[2])! ..

Nagy Lajosnak ezen átiratát ismét szószerint átírja és megerősíti Mária királyné 1384. évben. Ennek eredeti példányai fenvannak:

A császári titkos levéltárban.

Az országos levéltárban.

---

[1]) Pesti Napló 1869. jun. 17. 135. sz.

[2]) Pesti Napló 1869. jun. 14. 132. sz.

A magyar kir. udvari kamara levéltárában; e példányt lemásolta Kollár.

Szepes megye levéltárában, melynek egy másolatát az 1792. országgyűlésnek a megye követe átadta, mely aztán az országos levéltárba tétetett.

Horvátország levéltárában.

Átírta továbbá a csaszmai káptalan 1421. és 1440. évben, az első Horvátország levéltárában, a második példány pedig a Battyhányi család körmöndi levéltárában őriztetik.[1]

1385. évben újra elismeri Mária, hogy fönebbi levelében az ország szabadalmait átírta s igéri azok megtartását. Eredeti példánya fenvan Szepes megye levéltárában.[2]

Zsigmond király az 1397. temesvári országgyűlés végzeményeiben szintén átírta az aranybullát. Eddig egyetlen ismert példányát a Kondé család levéltárában fedeztem fel és közöltem a M. Tört. Tár. III. kötetében. Ez átiratban, mint alább látni fogjuk, van legtöbb eltérés, sőt Zsigmond nem is említi benne, hogy Endre levelét írta át.

Albert király halála után Jankowich szerint az aranybullát a „Praelatusok és Bárók vagy Zászlós urak pecsétjeik alatt kiadák“ s ezt mondja róla, hogy „ez az országgyűlésen történt, praeambulummal és Conclusióval törvényesen készült Transumptum.“ Jankowich ezt 1828. évben mondja s azt állítja, hogy ezen így leírt átiratot „ezelőtt nyolcz vagy kilencz esztendővel“ az esztergomi érseki levéltárban látta.[3]) Jankowich azonban itt okvetlenül tévedett; mert e levéltárban ily átirat sem eredetiben nincs meg, sem a sokkal régibb index sem említi, hogy valaha itt lett volna, s egyáltalában az aranybullának ez időbeli átiratáról Jankowichnak iménti szavain kivül, tudtomra sehol említés nem tétetik.

I. Ulászló is 1440. évben átírta az aranybullát. Eredeti példányát egy ungvári nemestől 1779. évben Markos István leleszi jegyző a leleszi hiteleshely levéltárának csere utján megszerezte s rövid kivonatot készített belőle 1780. Ezt 1790.

---

[1]) Lectiones Var. 18. l. Vest. Com. 85. 192. 206. lap., Suppl. ad Vest. I. 60. l.

[2]) Lect. Var. 18. l. Vest. Com. LVIII. l. és Suppl. f. h. 288. l.

[3]) András király eredeti arany bullájának hibásan vélt feltalálásáról értekezik W. I. M. 10. l.

aug. 6. Szirmay Antal Kovachichcsal közölte, ennek unszolására aztán Szirmay ujra Markoshoz fordult, ki 1790. sept. 10. értesíté őt, hogy az eredeti példány a leleszi konvent egyéb irományaival Egerbe vitetett. Kovachich ezt megtudván, személyesen Egerbe utazott s a kérdéses példányt hosszas keresés után csakugyan megtalálván, hiteles másolatát kikérte. Az ügy 1792. évig elhuzódott, míg végre ez évben az egri káptalan e nevezetes okiratot országgyülésileg az országos levéltárnak átengedte, hol az mai napig fenvan.[1]

Végre átirta és megerősíté koronáztatása alkalmával 1464. évben Hunyadi Mátyás. Ennek két eredeti példánya van fen az országos levéltárban és egy báró Rádayféle kéziratban.[2] S mégis erre is azt mondja Mircse, hogy ez sem, már t. i., mint szerinte Nagy Lajos sem, recapitulálja az arany bullát.

Az arany bullának ennyi, minden kétségen felül álló hiteles *élő* tanubizonyságai ellenében hova lesz Mircse haszontalanul égig magasztalt velenczei árva codexével?

Azonban Mircse még egy okot hoz fel ez arany bulla ellen. Szerinte, vagyis inkább híres velenczei codexe szerint ugyanis az „arany bulla — csakis 1233-ban készült.— És az arany bullát (a Codex szavaival beszélve) azért függesztték ezen 1233-beli okmányhoz, *hogy az által kiváló legyen* az eddigelé kiadott királyi szabadságlevelektől, és hogy annak küljellege, nemesebb mivoltja feltünjék az addig kiadott, de végre nem hajtott szabadságlevelektől.“

Vagyis más szavakkal: aranybulla vagyis arany pecsét csak az 1233-iki okmányra tétetvén, 1222-ik évről nem létezhet aranybulla.

Mircse ezt iménti sorai szerint: „a Codex (vagyis a Codexben foglalt 1233. évi okmány) szavaival beszéli;“ már pedig ezen, Mircse által sajátkezüleg másolt okmány csak ennyit mond: „Que omnia prefata nostro (igy) Maiestatis aurea Bulla fecimus communiri, *ne aliquibus in futurum aliqua dubietas oriatur.*“ Már most a világnak melyik exegetája lesz képes e szavakból Mircsének föntebbi értelmezését kihozni?

[1]) Suppl. ad Vest. Com. I. 54—59. l.

[2]) Vest. Com. 85. l. Lect. Var. 20. l.

De e szavakat lehetetlen is Mircse szerint értenünk, ha csak II. Endrét önmagával ellenkezésbe nem hozzuk, s ezt Mircsének is, ha csak kissé figyelmesb leendett, okvetlenül észre kellett volna vennie az általa lemásolt okmányokból. Ugyanis épen ez 1233. sept. hóban kelt levelében mondja Endre: „Super hoc *duo paria litterarum vobis cum Bulla nostra aurea concedentes* et cariss. filium nostrum Belam Regem Illustr. Et quosdam nostros Jobagiones, *qui nobis aderant apud silvam Berech* fecimus iurare, — et velut in prefatis duobus paribus litterarum *nostra Bulla aurea confirmatis* hec plenius continentur, sic et modo recognoscimus bene fecisse."

Tehát itt maga II. Endre világosan mondja, hogy ezen levele előtt ez ügyben *már két aranypecsétes levelet* adott ki, még pedig a másodikat a beregi erdőben, mit Mircse megint Bélának általa lemásolt *„apud silvam Berega"* 1233. die X.° exeunte augusto, vagyis 22-én kiadott levelének eme szavaiból láthatott volna: „super facto composicionis servande inter — apostolice sedis Legatum Et dominum Andream Ill. Regem — condam facte et *imper* solemni sacramento et *aurea bulla firmate.*" Azt már csak Mircse is meg fogja engedni, hogy itt ez *imper* szó nem az általa másolt Endreféle föntebbi okmányra, mely ennél legalább is 10 nappal később kelt, hanem csak is II. Endrének a beregi erdőben Béláénál két nappal előbb, t. i. „die duodecimo exeunte augusto" vagyis 20-án kiadott okmányára vonatkozhatik, melyben Endre ismét világosan tanusítja, hogy ez ügyben már két aranypecsétes levelet adott ki, midőn ezeket mondja: Postquam redierimus de Russia tunc publice istam compositionem et primum et secundum hoc solemque iuramentum fecisse, dictisque nostris iuramentis *ac bulla nostra aurea* ista quelibet confirmasse, dando super istis *tunc tertium par litterarum nostra bulla aurea roboratarum.*"

Mindezekből világosan láthatta volna Mircse, hogy Endre ez ügyben *három* aranypecsétes levelet adott ki, s hogy híres velenczei codexe ezekből csak a harmadikat, a „tertium par litterarum"-nak nevezettet tartalmazza; láthatta volna, mily nevetséges azon állítása is, hogy „az összes ker. fejedelmek hagyományai közt sincs példa arra, hogy valamely király egy s ugyanazon törvényhozás terén aranypecsétjét kétszer hasz-

nálta volna."[1]) Tanulja meg innen Mircse, hogy Endre nem kétszer, hanem háromszor merte használni aranypecsétjét egy s ugyanazon tárgyban.

Azonban most veszem észre, hogy Endrének a beregi erdőben kiadott emez oklevele— nincs meg a kérdéses velenczei codexben; [2]) tehát hiában iparkodom belőle Mircsét capacitálni; mert ha Mircse előtt az 1222-iki aranybulla csak azért, mivel a velenczei codexben nem foglaltatik, nem létezik; úgy ugyanez okból e beregi okmányt sem fogja, sőt ha következetes akar lenni, nem is szabad igaznak elismernie.

Pedig hát mindemellett e beregi okmány létezett és létezik a prímási levéltárban mai napig is, még pedig két eredeti példányban, melyek egyike *arany* —, a másik viasz függő pecséttel van ellátva. Ez pedig nem olyan Mircseféle új felfedezés; mert én ez okmányt már 1861. évben bemutattam a t. akadémiának s a rajta függő arany pecsét rajzban is kiadatott a Történelmi Tár X. kötetében. Ezt mindenesetre illett volna Mircsének is tudnia, mielőtt ily fontos állítással fellépni merészelt.

Innen legjobban láthatja Mircse, mennyire fövenyre építé minden okoskodásait, s mennyire megbízható hirhedt velenczei codexe! . .

Tehát Mircsének az arany pecsétről vett okoskodása is önmagában megsemmisül. Hogy pedig az aranybulla csakugyan arany pecsét alatt adatott ki, azt magának az aranybullának 31. czikkén kivül, bizonyítja, mint már felemlítők, Nagy Lajos király, midőn e bullát átirván, ezeket mondja: „Exhibuerunt nobis quasdam litteras priuilegiales illustrissimi principis domini Andree, tercii Bele regis fily, olym Incliti Regis Hungarie, aui et predecessoris nostri pie recordacionis *aurea bulla sua* roboratas." [3]) Bizonyítja Miklós nádor 1352. évi eme szavaival: „Regni libertate a Sereniss. Princ. Dom. Endre olim Rege Hungarorum illustri,

[1]) Csak egy része van Endrének imént említett s e velenczei codexben benfoglalt 1233. szept. hóban kelt levelében átírva. De erről Mircse nem is álmodott; pedig világosan láthatta volna Fejér codexében III. II. 328. l. De persze Mircse e codexet nem ismeri!

[2]) Pesti Napló 1869. jun. 16. 134. sz.

[3]) Az országos levéltárban levő eredeti után.

vigore sui Privilegii, *aurea Bulla vallati*, dati et concessi, ac tandem — per Dom. Lodouicum — confirmata." [1]) Itt csak az 1222-iki aranybulla érthető, mert csak ezt erősíté meg Lajos király.

Miklós nádornak eme szavai az aranybulla hitelességét illetőleg első rangu forrásnak veendők; mert mint már két ízben megjegyzők, Nagy Lajos egy évvel előbb 1351-ben az eredeti példányról írta át az aranybullát, s így e Miklós nádor is még eredeti példányát ismerte, talán ugyanazt, mely az aranybulla 31. t.-czikke szerint a nádor őrizetére volt bízva.

De Mircse csak nem tágít. Azt mondja ugyanis, hogy „az aranybulla használatát hajdanában a fejedelmek csak rendkivüli esetekben vehették igénybe, u. m. egy kitünőleg szerencsés béke, vagy egy kitünőleg hasznos szövetségkötés alkalmánál; a király, a haza és a királyi családok megmentésében legfőbben kitünt férfiak adományleveleinél s végre a törvényhozás azon legfőbb okmányánál, melynek örök állandóságát és változhatlanságát a király elrendeli, szentesíti." Ezen s fölebb idézett szavaiból azt hozza ki, hogy „tehát a tudomány érvei szerint nem elfogadható, hogy II. Endre király a törvényhozás terén 12 év leforgása alatt két aranybullával gazdagította volna országát." [2])

Mircse tudományának érvei szerint ez így lehet; de a magyar diplomatika egészen mást tanít. Királyaink ugyanis nem csak a Mircse által felhozott fontos ügyekben, hanem egyéb kisebb jelentőségü alkalommal is adtak ki aranypecsétes okmányokat. Igy épen II. Endre 1230. előtt a kunoknak arany pecsét alatt ad földeket, [3]) V. István, 1272. a zágrábi káptalannak szabadalmait szintén ily pecsét alatt erősíti meg. [4]) IV. Béla 1258. az almissiak szabadalmait erősíti meg, 1263. pedig a németújvári zárdának birtokot ad, mindkettőt arany pecsét alatt. [5]) Továbbá épen az annyira hánytorgatott „római okmány-kutfők-"ből láthatta volna, hogy

[1]) Suppl. ad Vest. Com. I. 79. l.

[2]) Pesti Napló f. h.

[3]) Fejér Cod. dipl. III. II. 217. l.

[4]) U. o. V. I. 193. l.

[5]) U. o. IV. II. 452. l. és IV. III. 122. l.

csak Theiner maga IV. Bélának *nyolcz* arany pecsétes levelét számlálja el, melyeket a pápához nem épen országra szóló ügyekben (például követe hitelesítéseül, püspök megerősítése miatt stb.) küldött. Többi királyaink arany pecsétjeit pedig már régen előszámlálta Perger.[1])

Tehát nem az 1222. évi aranybulla képez „a diplomatikában alapuló contradictiót;“ hanem Mircse képtelen állításai képeznek contradictiót a diplomatikának már eredményeivel, melyekről neki még csak távoli fogalma sincs.

Felhozhatnók még egy minden kétségen felül álló kortársnak III. Honor pápának, kihez az aranybulla hét példányainak elseje átküldetett, szavait is, ki a bulla létezéről, mindjárt keletkezési évében, 1222. decz. 15., így tanuskodik: „Cum igitur, sicut accepimus, sed non utique acceptamus, *in Regno Ungarie nouiter sit statutum*, ut omnes populi conueniant bis in anno, ubi etiam...... Rex Vng. illustris personaliter interesse tenetur;“[2]) de attól félek, hogy hiában sorolom elő mind ezeket; mert sem a nádor, sem a pápa levele nincs meg abban a szerencsétlen velenczei codexben!

Forduljunk tehát már most a leg- és legélső forráshoz, magához II. Endréhez. Azt már csak elhiszi Mircse, hogy Endre legjobban tudhatta, adott-e ki 1222-ben aranybullát. El kell neki pedig ezt hinnie, mert Endrének ide vonatkozó szavait őmaga eképen írta le ama velenczei codexből.

„Et cum ista sacramento nostro et principum nostrorum filiorum (fuerint helyett) confirmata, si qui per nos vel filios nostros vel per quoscunque post idem tempus, *scilicet decimo septimo anno* (17-um annum helyett) *Regni nostri* sine iudicio sunt spoliati, plene restituantur.“

II. Endre e szavakat 1231-ben mondta, a Mircse által annyira eldicsért okmányában. Tudja már most Mircse, melyik évre esik Endre uralkodásának 17-ik éve? .. Épen 1222-re! S mivel fel sem tüntek neki lemásoláskor eme szavak, okulása végett ide írjuk egyik legjártasabb törvény-exe-

---

[1]) Bevezetés a diplomatikába II. 78. l.

[2]) Theiner mon. I. 86. l. — Itt világosan az aranybulla 1. t.-czikkére történik hivatkozás, ámbár ez csak *egyszer* évenként rendel ily összejövetelt.

getánknak Kovachichnak eme szavait, melyek szerint a fönnebbi soroknak ez helyes értelme:

„Cum ego — II. Endrét beszélteti — iam XVII. Regni anno, idest 1222., *quo primum Decretum edidi,* jurato promiserim, quod neminem citra viam Juris velim damnificare, ideo quicunque ab illo anno praeter Juris ordinem spoliati sunt, statim in integrum restituantur.“[1])

Mindezek után talán Mircse is be fogja látni, hogy az 1222. évi aranybulla alkalmasint mégis csak nem „mese“! —

Igy meghatározván az aranybulla hitelességét, nem lesz helyén kivül itt annak hiteles szövegét is közölni, annyival inkább, mert — s ez minden esetre sajátságos — mind eddig nem birjuk nyomtatásban annak teljesen hiteles szövegét, amennyiben régibb íróink, mint Pray, Katona, Palma csak a Corpus Juris és Szegedi után közölték; Kovachich Márton, ki pedig saját állítása után tizenkét hiteles átíratát ismerte,[2]) elégnek tartotta csak azt jegyezni meg róla, hogy nyomtatott példányai, csekély hibákat kivéve,megegyeznek az eredetiekkel;[3]) Kovachich József már felhasználta az eredetieket, de csak az eltéréseket közölte belőlük.[4]) Egyedül Fejér közölte hiteles eredetiből, de nem királyi átíratból, hanem a fönebb felhozott esztergomi 1318. évi példányból.[5]) Én pedig ugyane példányból szintén csak az eltéréseket közöltem.[6])

Mi a közlendő szöveget a leghitelesebb, mert eredeti példányról vett királyi átíratról, t. i. Nagy Lajos királynak az országos levéltárban őrzött 1351. évi eredeti okmányáról sajátkezűleg másoltuk s másolatunkat ngs. Kovachich József kir. tanácsos szíves közreműködésével az eredetivel összehasonlítottuk. Igy hitelesített másolatunkat ismét I. Mária királyné, I. Ulászló és Hunyadi Mátyásnak ugyancsak az országos levéltárban levő eredeti átirataival hasonlítók össze, az eltéréseket feljegyezve, azokat, valamint az esztergomi és a

1) Vest. Com. 104. l.
2) Suppl. ad Vest. Com. I. 8. l.
3) Vest. Com. 85. l.
4) Lect. Variantes 32, 44. l. és Syll. Decr. I. 62. l.
5) Cod. dipl. III. I. 374. l.
6) Magy. Tört. Tár. X. 211. l.

Zsigmond király-féle 1397-dik évi fönebb felhozott hiteles átiratnak eltéréseit is a szöveg alatt jegyzetben fogom közölni.

Így minden eddig ismert hiteles átiratnak egy-egy példányát felhasználva, a közlendő szöveg minden esetre a lehető leghitelesebbnek veendő.

Megjegyezzük még, hogy könnyebb átnézet tekintetéből a szövegnek a Corpus Juris szerinti felosztását megtartottuk.

Ime a szöveg az eredeti helyesirással:

In nomine sancte Trinitatis et individue vnitatis.

§. 1. Andreas dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie Lomerieque Rex in perpetuum.

§. 2. Quoniam libertas tam nobilium Regni nostri, quam eciam aliorum, Instituta a sancto Stephano Rege per aliquorum Regum potenciam, ulciscencium aliquando iram propriam, aliquando eciam attendencium consilia falsa *hominum Inicorum,*[1]) vel sectancium propria lucra, fuerat in quam plurimis diminuta, multociens ipsi nobiles nostri serenitatem nostram et predecessorum nostrorum Regum suorum precibus et Instancia multa pulsauerunt super reformacione Regni nostri.

§. 3. Nos igitur eorum peticioni *satisfacere cupientes in omnibus,*[2]) vt tenemur, presertim quia inter nos et eos occasione ac (igy) iam sepius ad amaritudines non modicas est processum, quod, ut Regia Honorificencia plenius conseruetur, convenit *euitare.*[3]) Hoc enim per nullos alios melius fit, quam per eos. concedimus tam eis, quam aliis Hominibus Regni nostri libertatem a sancto Rege concessam.

§. 4. Ac alia ad statum Regni nostri reformandum pertinencia salubriter ordinamus in hunc modum Art. I. VI.[4]) annuatim In festo sancti Regis, nisi *arduo*[5]) negocio ingru-

---

[1]) Esztergomi átirat: *iniquorum hominum.* Mária és H. Mátyás: *hominum iniquorum.*

[2]) Eszterg. átirat: *in omnibus satisfacere cupientes.*

[3]) Eszt. átirat és H. Mátyás: *evitari.*

[4]) Zsigmond és Ulászló átiratai e szóval kezdődnek, az egész bevezetést elhagyták.

[5]) H. Mátyás hibásan: *ardua.*

ente, vel infirmitate fuerimus prohibiti, albe *tenemur*[1]) solempnizare.

§. 1. Et si nos interesse non poterimus, Palatinus procul dubio ibi erit pro nobis, *vt*[2]) vice *nostras* (igy[3]) causas audiat,[4]) et omnes seruientes, qui voluerint, libere *illuc*[5]) conveniant.

Art. II. *Volumus eciam*,[6]) quod nec nos, nec posteri nostri[7]) aliquo tempore seruientes capiant, uel destruant fauore alicuius potentis, nisi *primo*[8]) citati fuerint *uel*[9]) ordine Iudiciario conuicti.

Art. III. *Item nullam collectam nec liberos denarios collegi* (igy)[10]) *faciemus.*[11])

§. 1. *Super predia seruiencium*[12]) *nec domos, nec villas.*[13]) descendemus, nisi uocati.

§. 2. Super populos eciam ecclesiarum ipsorum nullam penitus collectam faciemus.

Art. IV. Si quis *Comes*[14]) sine filio decesserit, quartam partem possessionis filia optineat, de residuo, sicut ipse voluerit, disponat.

§. 1. Et si morte preuentus disponere non potuerit, pro-

---

1) Eszt. átirat, Zsigmond és H. Mátyás : *teneamur.*

2) H. Mátyás : *vel.*

3) A többi átirat helyesebben : *nostra.*

4) Zsigmond itt közbe szúrja : *et quoslibet presentibus partibus Iudicet.*

5) H. Mátyás : *illac.*

6) Zsigmond e két szó helyett : *et.*

7) Zsigmond utána teszi : *in.*

8) Ulászló : *prius.*

9) A többi átirat mind helyesebben : *et.*

10) A többi átirat : *colligi.*

11) E szavakat Zsigmond kihagyta.

12) A Corpus Juris s utána iróink e három szót az elöttük álló szavakhoz csatolják, csak a következő *nec* szóval kezdik meg a §. 1-t. Ez által e czikknek egészen más értelmet adnak. Hogy e három szó nem az elöttük, hanem az utánuk következőkhez csatolandók, világosan mutatja az esztergomi átirat, mely *faciemus* szó után pontot tesz ; de még inkább Zsigmond, ki az elöttük levő szavakat egészen elhagyván, egyenesen ezen szavakkal kezdi e czikket.

13) Ulászló : *nec villas, nec domos.*

14) A többi átirat : *seruiens.*

pinqui sui, qui eum magis contingunt, optineant et si nullam penitus generacionem habuerit, Rex *optinebit.*[1])

Art. V. Comites *parochyani*[2]) predia seruiencium non discuciant, nisi causa monetarum *et decimarum.*[3])

§. 1. *Comites Curie parochyani*[4]) nullum penitus discuciant, nisi populos sui Castri.

§. 2. Fures et latrones *Byloky* Regales[5]) discuciant, ad pedes tamen ipsius Comitis.

Art. VI. Item populi coniurati in vnum fures nominare non possint, sicut consueverant.

Art. VII. — Si autem Rex *extra Regnum exercitum*[6]) ducere voluerit, servientes cum ipso ire non teneantur, nisi pro pecunia ipsius et post reuersionem Judicium exercitus super eos non *recipiet.*[7])

§. 1. Si uero ex aduersa parte exercitus *uenerit*[8]) super Regnum,[9]) omnes uniuersaliter ire teneantur.

§. 2. Item si extra regnum cum exercitu iuerimus, omnes, qui Comitatus habent, uel pecuniam nostram nobiscum ire teneantur.[10])

Art. VIII.— Palatinus omnes[11]) homines Regni nostri indiferenter discuciat.

---

1) Eszterg. átir. *aptinebit.* — Ezen t.-czikket Nagy Lajos átirta ugyan, de érvényen kivül helyezi ezen szavakkal: Excepto solummodo uno articulo prenotato, de eodem Privilegio excluso, eo videlicet: Quod nobiles homines, sine herede decedentes, possint et queant Ecclesiis, vel aliis, quibus volunt, in vita vel in morte dare et legare, possessiones eorum vendere, vel alienare. Imo ad ista facienda nullum penitus habeant facultatem, sed inter fratres proximos et in generationes eornudem ipsorum possessiones de Iure et legitime, pure et simpliciter, absque contradictione aliquali devolvantur. (Corp. Iur.) Zsigmond király pedig egyszerűen egészen elhagyta e czikket.

2) Eszterg. átir. *parochitani,* Ulászló : *parochiali.*

3) Zsigmond e két szót kihagyta.

4) Eszterg. átir.: *Comites Curie parochytani,* Ulászló: *Comites parochiales cura* (curiales ?)

5) Eszterg, átir. *Biloci Ragales.*

6) Ulászló : *exercitum extra Regnum.*

7) Mária : *recipient.* Ulászló : *accipiat.*

8) Eszt. átir. *veniret.*

9) Ulászló itt közbe szúrja ; *tunc.*

10) Zsigmond az első §-t kihagyja, hanem a 2-dik §. után a hadkötelezettséget 44 nyomtatott sorban fejtegeti. (L. Tört. Tár. III. 216. l.)

11) Ulászló e szót kihagyta.

§.1. Sed causam nobilium, que ad perdicionem capitis, uel ad destruccionem possessionum *pertinet*[1]) sine consciencia Regis *terminare*[2]) non possit[3])

§. 2. Judices[4]) vicarios non *habeant*,[5]) nisi vnum in Curia sua.

Art. IX. — Curialis Comes noster, donec in Curia manserit, *omnes possit*[6]) *Judicare* et causam in Curia *inchoatam*[7]) vbique terminare.[8])

§. 1. Sed manens in predio suo, *pristaldum*[9]) dare non possit, nec partes facere *citari*.[10])

Art. X. — Si quis Jobagio, habens honorem, in exercitu fuerit mortuus, eius filius vel frater congruo *honore*[11]) sit donandus.

§. 1. Et si seruiens eodem modo fuerit *mortuos* (igy)[12]), eius filius, *sicut Regi*[13]) videbitur, donetur.

Art. XI.—Si[14]) hospites, videlicet boni homines ad Regnum venerint sine consilio Regni ad dignitates non promoueantur.[15])

Art. XII. Vxores decedencium, uel condempnatorum ad mortem per sentenciam, uel in duello succumbencium, uel ex quacunque alia causa, non fraudentur dote sua.

---

1) Eszterg. átir. és Ulászló : *pertinent.*

2) H. Mátyás : *terminari.*

3) Zsigmond ez egész §-t kihagyta.

4) A Corpus Juris és iróink e szó után becsusztatják : *vero*, elferdítvén ez által a helyes értelmet ; mert az előzményekben a nádorról levén csak szó, véleményünk szerint ezen §. is csak őreá vonatkozhatik, s így e szavaknak csak ez lehet helyes értelme : Palatinus Iudices vicarios (helyettes birákat) non habeat.

5) Eszt. átir. és H. Mátyás helyesben : *habeat.*

6) H. Mátyás : *possit omnes.*

7) Eszt. átir. *incoatam.* Zsigmond : *inchouatam.*

8) Zsigmond : *adiudicare.*

9) Zsigmond : *pristalduno.*

10) Zsigmond : *citare.*

11) H. Mátyás e szót kihagyta.

12) A többi átirat helyesen : *mortuus.*

13) H. Mátyás : *sicuti ei.* A Corp. Juris hibásan : *sicut Regni.*

14) H. Mátyás eléje teszi : *Item.*

15) Zsigmond ez articulust egészen kihagyta.

Art. XIII. — Jobagiones *ita*[1]) *secantur*[2]) Curiam, uel quocunque proficiscantur, vt pauperes per eos non opprimantur, nec spolientur.[3])

Art. XIV. — Si quis Comes Honorifice se iuxta Comitatus sui qualitatem non habuerit, vel destruxerit populos Castri sui, conuictus super hoc, coram omni *Regno, dignitate*[4]) sua turpiter spolietur, cum restitucione ablatorum.[5])

Art. XV. – Agazones, Caniferi et Falkonarij non presumpmant desscendere in villis seruiencium.

Art. XVI. — Integros[6]) Comitatus, uel dignitates quascunque, in predia, seu possessiones non *confereremus*[7]) perpetuo.

Art. XVII. – Possessionibus eciam, quas quis Justo seruicio optinuerit, aliquo tempore non priuetur.

Art. XVIII. — Item seruientes accepta licencia a nobis, possint libere ire ad filium nostrum, seu a maiori ad minorem, nec ideo possessiones *eorum*[8]) destruantur.

§. 1. Aliquem Justo Judicio filij nostri condempnatum, uel *causam inchoatam*[9]) coram ipso, priusquam terminetur coram eodem, non recipiemus, nec e conuerso filius noster.[10])

Art. XIX.— Jobagiones Castrorum teneantur secundum libertatem a sancto Rege *constitutam.*[11])

§. 1. *Similiter*[12]) et hospites cuiuscunque nacionis secundum libertatem ab inicio eis *concessam*[13]) teneantur.

---

[1]) H. Mátyás hibásan : *itaque.*

[2]) A többi átirat : *sequantur.*

[3]) E fejezetet Zsigmond egészen kihagyta

[4]) Ulászló : *dignitate Regni.*

[5]) Zsigmond e czikket így adja : Palatinus autem, Judex Curie, Bani et Comites regios honorem p . . . iuxta honorem eorum qualitatem non habuerint, vel destruxerint populos Castri eorum, Nobiles eciam et - - uis cuiusuis status homines, conuicti super hoc, coram omni regni dignitate sua turpiter spolientur, cum restitucione ablatorum.

[6]) Ulászló hozzáadja : *etiam.*

[7]) A többi átirat helyesen : *conferemus.*

[8]) Zsigmond : *ipsorum.*

[9]) Eszterg. átirat : *causa incoata.* Zsigmond : *causam inchouatam.*

[10]) Ez egész §-t Ulászló kihagyta.

[11]) Zsigmond : *concessam et constitutam.* H. Mátyás : *institutam,*

[12]) E szót Zsigmond kihagyta.

[13]) E szó Ulászlónál kétszer van,

semper[1]) existant fideles *et*[2]) Corone Regie obsequia debita non negentur.[3])

§. 2. *Statuimus eciam,*[4]) quod si nos, uel aliquis successorum nostrorum aliquo unquam tempore huic disposicioni contraire *voluerit*,[5]) liberam habeant harum auctoritate, sine nota alicuius Infidelitatis tam Episcopi, quam alij Jobagiones, ac nobiles Regni nostri vniuersi et singuli, presentes, *ac posteri*[6]) resistendi et contradicendi nobis et nostris successoribus in perpetuum facultatem.

§. 3. Datum per manus *Cleti*[7]) aule nostre Cancellarij et agriensis ecclesie prepositi, anno verbi Incarnati M.^mo^ cc° xx° secundo.[8]) Venerabili Johanne Strigoniensi, Reuerendo *Vgrino*[9]) Colocensi archyepiscopis existentibus, Desiderio Chanadiensi, Roberto *Vesprimiensi*,[10]) Thoma agriensi, *Stephano*[11]) Zagrabiensi, alexandro waradiensi, Bartholomeo Quinqueecclesiensi, Cosma *Syrmiensi*,[12]) Briccio *vaciensi*[13]) Episcopis existentibus, Regni nostri anno decimo septimo.[14])

Ez tehát az aranybullának teljesen hiteles és senki által józanul kétségbe nem vonható szövege.

Még egy megjegyzést. Pray a 31. czikkelyt, mivel ez Endrének 1231. levelében Ulászló átiratában hiányzik, azt hiszi, hogy később becsúsztatott. Kovachich ez állítást avval dönti meg, hogy a 31. czikk I. Lajos, Mária és H. Mátyás átirataiban meglevén, az eredeti aranybullában is benne kellett lennie; mert — ugymond — mindezen királyok erősítik, hogy eredeti példányról írták azt át.[15])

---

1) Ulászló e szót kihagyja.

2) Ulászló e szót kihagyja.

3) Ulászló csak eddig irta át, a következő két §.t egészen elhagyta.

4) E szavak a Corp. Jurisban hiányzanak.

5) Eszt. átirat és Mária : *noluerint.*

6) A Corp. Jur. *et futuri, posterique.*

7) Eszt. átirat : *Clety.*

8) Eszt. átirat : m°. cc°. xxII°.

9) Eszt. átirat : *Wgrino.*

10) Eszt. átirat : *Wesprimiensi.*

11) Eszt. átir. *Sthephano.*

12) Eszt. átir. *Jauriensi* ; Mária : *Geuriensi* ; H. Mátyás : *Ghewriensi.*

13) Mária : *vachiensi.*

14) Eszt. átir. XVII.°

15) Suppl. ad vest. Com. I. 87—88. l.

Kovachich és utána Teleki[1]) itt ez utóbbi állítással hibáznak; mert,mint fönebb láttuk, eredeti példány után csak I. Lajos átírata készült, Mária és H. Mátyás pedig már nem eredeti példányról, hanem ezen Lajos átíratáról vették átírataikat. De azért a 31. czikk, miután Lajos átíratában megvan, csak oly hiteles, mint a többi,

Mircsének sem tetszik e 31. czikk s rettenthetlenül azt állítja róla, hogy az bizony „II. Endre okmányaiban nincs meg." S utána teszi, hogy „szerény fogalommal kellene birnunk Nagy Lajosról és a dicső Mátyásról." ha feltennők rólok, hogy „ők ilyesmire esküt mondjanak és hogy azt sanctionálják."[2])

Nem tudom, hogy milyenek Mircsének szerény fogalmai s nagyon sajnálnám Nagy Lajost és „a dicső Mátyást," ha ezért valahogy kiesnének Mircse grátiájából; de hogy ők mind ketten csakugyan átvették és helyben hagyták e 31. czikket, azt fenmaradt eredeti okmányaik kétségtelenül tanusitják.

Nagyon kár volt tehát Mircsének e czikk költését „Verbőczyre" fogni, azt állítván róla, hogy ő „bizonyosan jól tudta, mit kell a haza javáért megtenni, és miért kelljen egy olyan dynastiát, milyen a II. Ulászlóé volt, féken tartani."[3])

Verbőczy ezt csak hamisítás, becsúsztatás által tehette volna, akkor pedig nem nevezhetni őt „örökre nagy nevü és nagyérdemünek;" mert neki akkor mint levélhamisitónak, törvényeink szerint, mint hajdan Zömléni Gábor diáknak, máglyán kellett volna elveszníe!.. Aztán egy II. Ulászlónak fék!.. Risum teneatis.

Továbbá Mircse e czikkből alkalmat vesz magának az aranybulla ellen azon kifogást is tenni, hogy az „csakis a clerus által látszik ellenjegyezve lenni. A világi főrendek közül senki sem írta azt alá."[4]) A jámbor azt hiszi, hogy akkortájban az aláírottak mindegyike egy-egy kis miniszter

[1]) Hunyadiak kora I. 222. l. 2. jegyz.
[2]) Pesti Napló 1869. jun. 17. 135. sz.
[3]) U. o.
[4]) U. o. jun. 14. 132. sz.

volt, kik a királyi okmányokat mindannyiszor sajátkezüleg aláírták. Jele, hogy még soha eredeti magyar okmány nem volt kezében, különben ilyen badarságot le nem írhatott volna!.. Hanem azért ő mindjárt kész ebből is diplomatikai, még pedig magyar diplomatikai szabályt felállítani, azt mondván, hogy az aranybulla ezért „ellentétben áll a magyar diplomatika legfontosabb és leglényegesebb kellékeivel.“

Hogy miért nincsenek ez 1222. aranybullában a zászlósok nevei aláírva, az iránt jó lesz, ha Mircse azon — mint ő nevezi — „egy bizonyos Cletus nevü cancellárhoz“ fordul. Egyébiránt ha kissé forgatta volna törvénykönyvünket, láthatta volna, hogy abban egész Nagy Lajosig hiányzanak ez aláírások. Tehát szent István és szent László törvényein is, pedig ezeket hiteleseknek elismeri, mert ő azt is kideríti, mit eddig nálunk a világért sem tudott senki is; hogy „II. Endre ép úgy, mint sz. István és sz. László, törvényhozó király volt.“ Aztán meg, ha ez olyannyira szükséges kelléknek látszik előtte, miért nem akadt fen azon, hogy az 1231. levélen is hiányzanak ez aláírások? Vagy „a magyar diplomatika legfontosabb és leglényegesebb kellékei“ ezt megengedik, talán csupán azért, mivel e levél ama híres velenczei codexben találtatik?.. No Mircse uram nagyon együgyü olvasókra számíthatott!..

Ugyanez 1222. évben II. Endre az egyházi rend szabadalmairól is adott ki ünnepélyes okmányt, melynek rövid története ez:

Grossinger támadásai folytán Kollár Ádám hazánkfia gróf Kaunitz által az aranybullának Rómába küldött eredeti példányát a vatikani levéltárban kerestette. Azonban csak ismételt sürgetések után 1762. jun. 29. tudósíta Albani Sándor bíbornok, hogy az aranybulla fel nem találtatott; azonban keresés közben a papirend javára kiadott kérdéses okmányt találták meg, melynek hiteles mását el is küldték Kollárnak, ki azt ki is adta 1764. évben,[1]) s utána Katona[2]) és

[1]) De Orig. et Usu perp. Potest. Legisl. 94. l.

[2]) Hist. Crit. V. 397. l.

Fejér.[1]) Ujabban Theiner is közölte,[2]) még pedig, mint megjegyzi „Lib. censuum Cam. Apost. fol. 356.“ czímű kéziratból.

Már most az a kérdés, valjon a Kollárnak küldött s általa közzétett másolat a Theinerfélével egy s ugyanazon codexből másoltatott-e; miután a Kollárnak küldött másolatról Albani bibornok csak ily határozatlanul nyilatkozik: „E poi uel farsi tali ricerche, si é trovato altro Decreto del medesimo Ré Andrea dato uel 1222. a favore del Clero.“[3]) És a mi mindenesetre hanyagság, Theiner sem mondja meg, valjon ama Liber censuum, melyből másolatát vette, egykoru-e? Csak Theinernek Mircséhez f. é. apr. 1-én intézett soraiból látjuk, hogy a Liber censuum a szentszék levéltárában két példányban van meg, egy a 14., egy pedig a 15. század elejéről.[4])

Ez okmánynak tehát még csak közelkoru átíratát sem birjuk, s most előáll Mircse, s ez okmánynak még egy századdal későbbi másolatát küldi meg az Akademiának, s el akarja hitetni a világgal, hogy ez fontos felfedezés!

Összehasonlítók ez okmánynak e codexekből vett másolatait; tehát Kollár és Theiner által közölt s a Mircse által sajátkezüleg leírt szöveget. Leghibásabb és hasznavehetlen Mircse másolata, mit az alább közölt szöveghez csatolt jegyzetekben kétségbe vonhatlanul fogunk kimutatni.

A szöveg közlésében Theiner szövegét fogadtuk el, miután ez mostanig a leghitelesebb; Mircse ugyan iparkodik az ő codexét hitelességben a vaticani liber censuummal egy rangra helyezni, állítván, hogy hiszen az ő codexe *csak is* egy századdal későbbi a vatikáninál, (mintha bizony egy század ily ügyben csak oly megvetendő macskaugrás volna) s hogy mivel mindkét codex másolat, „hitelességben egy mérlegen állnak, legalább egy mérlegen a diplomatika szabályai előtt.“[5]) De ez okoskodás megint nem áll; mert épen a diplomatikai szabályai szerint az egy századdal régibb co-

---

[1]) Cod. dip. III. I. 379. l.

[2]) Vet. mon. I. 111. l.

[3]) Kollár f. h. 92. l. és Fejér decr. orig. Andr. II. 19. l.

[4]) Pesti Napló 1869. 95. sz.

[5]) Pesti Napló f. h.

dex mindenesetre több hitelü az egy századdal ujabbinál, ha csak e mellett egyéb nyomós okok nem harczolnak, minőket azonban Mircse az ő codexe javára nem bir felhozni. Aztán meg másolat és másolat közt is nagy különbség van, mit olyan hires diplomatikusnak, mint Mircse, bizony illenék tudnia; így például egy hiteles hely által kiadott átirat mindig nagyobb hitelünek fog tartatni egy egyszerü azonkori másolatnál. Így a vatikáni levéltár másolatainak is, bár mikép erőködik is Mircse, minden diplomatikus nagyobb hitelt fog tulajdonítani az ő velenczei codexénél, főleg, mert egy század különbség is hozzájárul.

Közöljük már most a szöveget:

In nomine sancte et individue trinitatis. Andreas dei gratia *Ungarorum,*[1]) Dalmatie, Chroatie, Rame, Servie, *Galitie,*[2]) *Lodomerieque.*[3]) Rex in perpetuum. Cum iuxta propheticum Davidici sermonis eloquium specialiter *adscribenda*[4]) sit intelligentia regibus et eruditio terram iudicantibus: dignum est, ut in horum utroque se regie maiestatis circumspectio sic exerceat, ut que sunt cesaris, cesari restituat, et que sunt dei, deo reddere nen *omittat.*[5])

Nos itaque iam dictarum admoniti serie rationum, Universis rerum dispositionibus regulem in secularibus, clericalem in spiritualibus preferentes dignitatem, omnibus in regno nostro constitutis sacerdotibus, diaconis, subdiaconis, *acolitis,*[5]) exorcistis quibuslibet in sortem domini per tonsuram clericalem insignitis, *tantam ac talem*[6]) auctoritate regia conferimus libertatem, ut si quispiam laicorum ex hiis aliquem sive de *possessorio,*[8]) siue de furto, seu de terris, seu quocunque alio actionis titulo presumpserit ad iudicem trahere secularem, ipse laicus eo ipso sue cause preiudicium faciat: quia volumus et statuimus, ut nullus clericorum ante

---

1) Kollár és Mircse : *Ungarie.*

2) Mircse : *Galicis.*

3) Mircse : *Lodomique !*

4) Mircse : *adscribendum.*

5) Mircse : *obmittat.*

6) Mircse : *accoletis.*

7) Kollár : *talem ac tantam.*

8) Mircse : *possessione.*

personam trahatur secularem, nec cuiquam laicorum, dum videlicet a laico *impetitur*,[1]) in foro secularium iudicum respondere teneatur. Sicut *enim*[2]) ordo rationis exigit, ut si laicus clericum de quocumque convenire voluerit, *prelatus*[3]) ordini *clericatus*[4]) deputatis archiepiscopis, episcopis, prepositis, archidiaconis *seu diaconis*,[5]) vel *quibuslibet*[6]) aliis ecclesiasticis iudicibus sue cause proponat seriem *et coram eis exequatur.*[7])

Similiter volumus, *ac si*[8]) quispiam clericorum cum laico *de causis*[9]) secularibus voluerit agere, coram seculari iudice *conveniat*,[10]) et sicut clericalem decet honestatem, habito debite caucionis moderamine, ius suum in foro *iudicum*[11]) secularium exequatur. Si enim persona clericalis a laico ad iudices seculares traheretur, confusio magis quam ordo servaretur et violencia iuri pocius quam iusticia inferretur: sed *utrumque*[12]) providentes, sicut ordini *spiritualis*[13]) apicis *nichil*[14]) subtrahi, sic in nullo laicali dignitati, *tamen*[15]) in hiis, que ad forum *laicale*[16]) pertinent, volumus derogari.

Preterea pari firmitate *sancimus*,[17]) ut nullos hominum, tonsuram habens clericalem, liberos denarios, vel pondera, seu *quemcunque*[18]) censum, ad fiscum pertinentem soluere tene-

---

1) Mircse : *impeditur !*

2) Mircse e szó helyett mindannyiszor *n* betűt tesz.

3) Kollár helyesben : *Praelatis.*

4) Mircse : *clericarum !*

5) Mircse e két szót kihagyta, Kollár pedig a második helyébe : *Decanis* szót tesz.

6) Mircse : *quibusvis.*

7) Kollár e négy szót kihagyta.

8) Kollár helyesben : *ut si.* Mircse pedig e két szó helyébe teszi *quod.*

9) Mircse : *decanis !*

10) Mircse : *conveneat.*

11) Mircse : *judicis.*

12) Kollár : *utrinque.*

13) Mircse : *specialis !*

14) Mircse : *nihillominus !*

15) Mircse : *tam.*

16) Mircse : *Laykali !*

17) Kollár : *sancivimus ;* Mircse : *sanctimus !*

18) Mircse : *quecunque !*

atur: et si collector publicorum vectigalium hec ab éis exigere, vel super eos descendere *voluerit,*[1]) manu valida tamquam fur et raptor turpiter expellatur.

Si quis *etiam nostrorum*[2]) Jobagionum, quantumcunque magnus, horum *aliquod*[3]) facere super eos attemptaverit, idem ei confusionis obprobrium *inferatur*[4]) et regie *indignationis*[5]) sententiam graviter mereatur. Decet enim, ut sicut a laicis *clerici*[6]) ministerio, necnon cultu sunt dispares, sic in divini libertatem officii secularis *gravaminis*[7]) *sunt*[8]) expertes.

Istud tamen auctoritate regia firmiter precipimus, quatenus nullus nostrorum *ordonicorum*,[9]) seu civilium, sive cuiuscunque servitutis iugo subditorum ad tonsuram clericalem ab aliquo prelatorum admittatur.

Hii[10]) etiam, qui legitime sunt admissi, si causa lucri vel alicuius ambicionis desiderio se *turpibus*[11]) exercere voluerint operibus, ne scandalum *potius*[12]) quam exemplum *veritatis*[13]) prebeant, a suis prelatis per censuram ecclesiasticam arceantur.

Ut igitur hec a nobis et a nostris baronibus regali *sancione*[14]) facta libertatis institutio, nostris nostrorumque *successorum*[15]) temporibus firma semper et *illibata*[16]) permaneat, presentem concessimus paginam, sigilli nostri munimine *imperpetuum*[17]) roboratam, ocotra cuius seriem si quis nostrorum

---

1) Mircse: *voluint!*
2) Mircse: *enim morum!*
3) Mircse: *aliquid.*
4) Mircse: *inseratur!*
5) Mircse: *insignis!*
6) Mircse e szót kihagyta.
7) Kollár hibásan: *gravamine.*
8) Kollár és Mircse: *sint.*
9) Mircse is így; Kollár: *Vdwornicorum.*
10) Mircse: *Hic.*
11) Mircse: *turpiter turpibus.*
12) Mircse: *potens!*
13) Mircse: *probitatis.*
14) Kollár és Mircse: *sanctione.*
15) Mircse: *successoribus successorum!*
16) Kollár: *illibate.*
17) Kollár és Mircse: *in perpetuum.*

filiorum aut heredum, seu Jobagionum quispiam sapere vel *attractare*[1]) presumpserit, reus regie maiestatis, anathemati divine subiaceat ulcionis.

Datum per manus Cleti aule Regie *Cancellarii*[2]) et *Agriensis*[3]) prepositi, Anno dominice incarnationis Millesimo ducentesimo vicesimo secundo.[4]) *Venerabili*[5]) Johanne Strigoniensi, Reverendo Ugolino Colocensi archiepiscopis existentibus, Desiderio *Chenadiensem*[6]), Roberto Vesprimiensem, Thoma Agriensem, Stephano *Zagraviensem*[7]), *Bartholomeo*[8]) Quinqueecclesiensem, Cosma Geuriensem. Alexandro Varadiensem ecclesias feliciter *episcopis gubernantibus.*[9]) Nicholao palatino et Comite *Supruniensi*[10]), Ochwa bano, Paulo Woiawoda, Dionisio magistro *tawarnicorum*[11]) et comite *Bachiensi*[12]), *Bancone*[13]) aule regie *curiali*[14]) et Comite de Alba, Demetrio Senescalco et Comite de Woswar, et ceteris *comitibus*[15]) comitatus tenentibus. Regni nostri anno nono decimo.

Megjegyezzük még, hogy ez okmány Theiner és Mircsénél Jakab pápai követ és Róbert esztergomi érsek 1233. évi átíratában foglaltatik; Kollár ellenben ily átíratról mit sem említ. Valjon Kollárnak Rómából küldött másolat nem a Theiner által használt liber censuum, — hanem talán az eredeti okmányról volt véve? Ezt a teljes hitelesség szempontjából nagyon is szükséges lenne tudnunk, annyival is inkább, — mert mindeddig hazánkban ez okmánynak semmi nyoma fel nem találtatott.

---

[1]) Mircse is így; Kollár: *attentare.*

[2]) Mircse: *Cancellarius!*

[3]) Mircse: *Agriensi!*

[4]) Mircse: MCCXII.

[5]) Mircse: *Venerabilibus!*

[6]) Kollár: *Chanadiense* s ily hajlítással a többieket is; Mircse: *Cenadiensi* s így a többit is.

[7]) Kollár: *Zagrabiense*; Mircse: *Zagraviensi.*

[8]) Mircse: *Thoma!*

[9]) Kollár e két szót felcseréli.

[10]) Kollár: *Supruniensi*; Mircse: *Suprimensi!*

[11]) Mircse: *Tawanicorum* s utána teszi: *sic.*

[12]) Mircse: *Barchiensi!*

[13]) E név csak Kollárnál van, Theiner és Mircse nem adják.

[14]) Mircse: *Cunali!*

[15]) Kollár: communibus s utána teszi: sic.

Feltünő, hogy ez okmány, végszavai szerint, Endre uralkodásának *tizenkilenczedik évében* kelt, mig az ugyanezévi araybulla uralkodása *tizenhetedik* évét említi.

Hogyan lehessen ezt összeegyeztetni?

Endrének 1222. évben kelt eddig ismert okmányai háromféleképen adják uralkodási éveit; az aranybullán kivül még egy okmány *17-ik*;[1]) egy okmánya *18-ik*;[2]) négy okmánya pedig 19-ik uralkodási évét[3]) teszi a mondottuk 1222. évre.

Tehát Endre kétféleképen számítá uralkodása éveit: Imre halálától; és leginkább pedig az első modort használta, mint későbbi okmányai is tanusítják.

E körülményből ez 1222-iki két oklevélnek kelte idejét is közelebb meghatározhatjuk. Az aranybullán 17-ik uralkodási éve említtetik; tehát itt Endre III. László halálától számítja az éveket; miután pedig ez 1205. máj. 7. halt meg,[4]) az aranybullának szükségkép 1222. *máj. 7. előtt* kellett kiadatnia; mert e napon túl e számítás szerint már 18-ik uralkodási éve kezdődik.

Az egyházi rend javára kiadott iménti 1222-iki levelében 19-ik uralkodási éve említtetvén, itt ez évek Imre halálától számíttatnak. Imre meghalt 1204. nov. 30-án;[5]) tehát ez oklevélnek 1222. *nov. 30. után* kellett kiadatnia; mert csak e nap után kezdődik 19-ik uralkodási éve.

Katona, mivel a most tárgyalt oklevélben az ország-zászlósok is aláirvák, azt hiszi, hogy azok az aranybullában is aláirva voltak.[6]) Hogy ez nem áll; a fönebbiek eléggé tanusítják.

Ennyit ez oklevélről.

Az 1231. évi oklevél.

Endrétől könnyü volt akár aranypecsétes okmányokat is kieszközölni; de igen nehéz azok végrehajtását létesíteni.

---

[1]) Fejér Cod. dipl. III. I. 374. l.

[2]) U. o. VII. I. 211. l.

[3]) U. o. III. I. 370. l. VII. V. 567. l. Knauz. Az esztergomi főegyház okmánytára II. 25. l.

[4]) Katona Hist. Crit. V. 2. 635. l.

[5]) Hist. Crit. V. 401. l.

[6]) U. o. IV. 751. l.

Igy járt az ország az aranybullával is. Csak egy példát hozunk fel.

Az aranybulla 30. t.-czikke szerint a nádor, bán és a király meg királyné udvarbiráin (Curiales Comites) kivül, senki két méltóságot nem viselhetett. S ime még ez 1222. évben találjuk a kir. tárnok és asztalnokot kettős méltóságban![1])

Ujra rajta mennek tehát Endrén, hogy hát az ország szabadalmait tartsa és tartassa meg, de mit sem eszközölhettek ki. Különösen zokon vették neki, hogy az aranybullának 24. czikke ellenére a zsidók és izmaeliták ezentúl is megmaradtak a nyilvános pénzügyi hivatalokban, mivel a lakosság közül sokan, hogy zsarolásaiktól meneküljenek, átpártoltak hitökre. Róbert esztergomi érsek panaszaival a pápához fordult, kitől 1231. marcz. 3. felhatalmaztatott, hogy e visszaéléseket egyházi büntetések alkalmazásával is szüntesse meg.[2]) Ugyanekkor Endrének is írt a pápa s őt is ugyanerre felszólítá.[3]) Endre, ugy látszik, erre megijedt és összehíván fiait és a püspököket s honnagyokat[4]) még ez 1231. évben ujra ünnepélyes oklevelet adott ki, melybe az 1222-iki szabadalmakat átveszi, de már bővítve s módosítva, különösen az ellenállhatási jog már nem említtetik fel benne, de véleményem szerint nem azért, mintha Endre ellenezte volna; hanem mert az akkori viszonyok közt sokkal czélravezetőbbnek találták őseink az egyházi átkot, melynek kimondására e levélben felhatalmazza Endre az esztergomi érseket, hahogy ő az itt adott szabadalmakat megsértené.

E nevezetes oklevélnek is hazánkban mindeddig sem eredetije, sem hiteles, vagy bármily régi másolata fel nem találtatott. Először közölte, bár nem teljesen, Raynald, ettől átvették Pray,[5]) Palma[6]) és Katona.[7])

---

[1]) Az egyházi rendnek adott fönebbi levélben és Fejér Cod. dipl. VII. V. 567. l.

[2]) Theiner I. 93. l.

[3]) U. o. 107. l. Robert érsek leveléből.

[4]) „Congregatis filiis suis et pro maiori parte episcopis et aliis Jobagionibus." Ugyanonnan 108. l.

[5]) Annal. Regum Hung. I. 233. l.

[6]) Not. Rer. Hung. I. 611. l.

[7]) Hist. Crit. V. 628. l.

§. 2. Quoniam libertas *tam*[1]) nobilium regni nostri, quam etiam aliorum a sancto Stephano Rege instituta, per aliquorum regum potenciam ulciscencium aliquando *iram*[2]) propriam, aliquando etiam attendencium consilia falsa *iniquorum hominum,*[3]) fuit *in quam*[4]) plurimis diminuta.

§. 3. *Multociens*[5]) ipsi nobiles nostri serenitatem nostram et predecessorum nostrorum, regum suorum, precibus et instancia multa pulsaverunt super reformacione regni nostri.

§. 4. Nos igitur peticioni eorum satisfacere cupientes in omnibus, ut tenemur, presertim quia inter nos et eos occasione hac iam sepius ad amaritudines non modicas est processum, quod, ut regia honorificencia plenius conservetur, convenit *evitari.*[6])

§. 5. *Hoc enim*[7]) per nullos alios melius fit, quam per *eos.*[8])

§. 6. Concedimus tam eis, quam aliis Jobagionibus *et*[9]) *servientibus*[10]) regni nostri libertatem a sancto rege[11]) concessam.

§. 7. Ac alia ad *statum*[12]) regni nostri *ordinandi*[13]) pertinencia, in hunc modum confirmamus:

Art. I. §. 1. In festo sancti *regis*[14]) *nisi*[15]) arduo negocio regni nostri ingruente, vel infirmitate prohibiti *fuerimus,*[16])

---

1) Fejér e szót kihagyta.

2) Mircse *nam !*

3) A két Kovachich és Fejér e két szót felcserélik.

4) Így helyesen; a két Kovachich és Fejér; ellenben Theiner és Mircse : *inquam.*

5) A két Kov. és Fejér : *multoties.*

6) A többi mind : *evitare.*

7) Mircse : *hec. n.*

8) Syll. Decr. és Fejér : *nos.*

9) A két Kov. és Fejér : *ac.*

10) Mircse : *Serventibus !*

11) Mircse itt hozzáadja : *regno.*

12) Mircse : *status.*

13) A két Kov. és Fejér : *ordinandum.*

14) Mircse : *Regum ;* a két Kov. és Fejér e szó után teszik: *nostri.*

15) Mircse e szó helyett : *nostri !*

16) Mircse : *fuimus.*

Albe *tenemur*[1]) *solempnisare,*[2]) ut ibi oppressi sine timore querimonias suas *nobis*[3]) possint exponere.

§. 2. Sed si nos non possumus interesse, Palatinus interesse tenetur, *ut*[4]) vice nostra causas audiat, et omnes servientes nostri et alii, qui volunt, libere et sine timore illuc conveniant.

Art. 2. Prelati ecclesiarum *ut*[5]) archiepiscopi et episcopi, aud pauperum querimoniam audiendam et infracte forte libertatis *concesse*[6]) confirmationem, nisi canonica prepedicione fuerint impediti, tenentur interesse.

Art. 3. — Si palatinus interim male administraverit negocia regis et regni, *supplicabunt*[7]) nobis, ut utiliorem *loco eius*[8]) constituamus, quem *volemus*[9]) et nos *eorum precibus*[10]) annuemus.

Art. 4. — Volumus, quod nec nos, nec *posteri*[11]) aliquos unquam capiant vel destruant, nisi prius ordine iudiciario conveniantur.

Art. 5. — Et cum ista sacramento nostro et principum nostrorum *fuerint*[12]) *confirmata,*[13]) si qui per nos, vel per filios nostros, vel per quoscunque post idem tempus, scilicet *decimo septimo anno*[14]) regni nostri sine iudicio sunt spoliati, plene restituantur.

Art. 6. §. 1. — Item nullam collectam, nullam exactionem, nec lucrum camere, quocunque *nomine*[15]) possit cen-

---

1) Mircse : *tenemus !*
2) A többiek mind : *solemnizare.*
3) A két Kov. és Fejér e szót kihagyták.
4) A két Kov. *et.*
5) A két Kov. és Fejér : *et.*
6) A két Kov. és Fejér e szót kihagyták.
7) Theiner hibásan : *supplicabant.*
8) Mircse : *eius loco.*
9) A két Kov. és Fejér : *volumus.*
10) A két Kov. és Fejér : *precibus eorum.*
11) A két Kov. és Fejér hozzá-adják : *nostri.*
12) Mircse : *filiorum !*
13) Mind, az egy Theinert kivéve, ki e szó helyébe hibásan : *observata* tesz.
14) Így Mircse is ; a többi helyesebben : *17-um annum.*
15) A két Kov. és Fejér hibásan : *numero.*

sëri, *occasione aliqua*[1]) super homines cuiuscunque nationis vel condicionis colligi faciemus.

§. 2. *Illis*[2]) *exceptis*[3]), qui fisco regio in *debito censu*[4]) tenentur.

Art. 7. §. 1, — Super domos serviencium vel villas nec nos, nec agasones,[5]) nec falconarii, nec caniferi, nec *curriferi*[6]) nostri descendant *ipsis*[7]) invitis.

§. 2. Ubicumque autem alibi nos, vel dictos officiales nostros descendere contigerit, iustam *extimationem*[8]) solvi faciemus, sicut *continetur in sequentibus.*[9])

Art. 8. §. 1. — Et quia *preterea*[10]) tam propter descensus nostros et domine Regine, ac *filiorum*[11]) nostrorum, *quam*[12]) etiam archiepiscoporum, episcoporum, baronum et nobilium nostrorum intollerabilia dampna et gravamina per *totum regnum*[13]) fieri videbamus.

§. 2. Districte statuendo precipimus, ut nihil precipiatur *ad*[14]) coquinam nostram vel nostrorum, nisi *dato iusto*[15]) precio.

§. 3. Similiter[16]) de annona et de vino et aliis necessariis nihil recipiant, nisi dato iusto precio.

Art. 9. Pro domestico autem, cui iusticia exhibita non fuerit, tres rustici de villa iurare debeant et ad eorum iuramentum hospes quicumque fuerit, domestico plenam faciet[17])

---

1) Fejér e két szót felcseréli.
2) Mircse hibásan : *vel.*
3) A két Kov. és Fejér : *exceptis iis.*
4) A két Kov. és Fejér e két szót felcserélik.
5) A két Kov. és Fejér e szó után hozzáadják : *nostri.*
6) Mircse : *currifici.*
7) Fejér : *illis.*
8) A két Kov. és Fejér : *aestimationem.*
9) Mircse : *sicut in sequentis* (!) *continetur.*
10) A két Kov. és Fejér : *propterea.*
11) Mircse : *filios !*
12) Mircse : *quod !*
13) A két Kov. és Fejér hozzáadják : *nostrum ;* Mircse : *totum nostrum regnum.*
14) Fejér : *in.*
15) A két Kov. és Fejér e két szót felcserélik.
16) A többi mind hozzáadja : *et.*
17) A két Kov. és Fejér : *faciat.*,

iusticiam cum iudicio regali, vel dominus ville, quicumque fuerit, sive Archiepiscopus, sive Episcopus, sive nobilis, ille *personaliter*[1]) *hoc verbo*[2]) veritatis dicere teneatur.

Art. 10. §. 1. Quicumque vero nobiles iuxta *formam*[3]) statuti nostri iusticiam non fecerint, tales quilibet Episcopus in sua diocesi excommunicet.

§. 2. Et nos *eos pro excommunicatis*[4]) tamdiu habebimus, donec iniuriam passo *satisfaciant*[5]) competenter.

Art. 11. — Si quis serviens noster sine herede decesserit, quartam *possessionum*[6]) filia optineat, de residuo, sicut ipse voluerit, disponat: et si morte preventus, disponere non posset, propinqui sui, qui eum magis contingunt, optineant: et si nullam penitus cognationem habuerit, Rex habeat.

Art. 12. — Comites parrochiani predia serviencium et villas ecclesiarum non discuciant, nisi in causa monete et decimarum.

Art. 13. §. 1. — Curiales Comites parrochiani nullam penitus discutiant, nisi populos *castri sui.*[7])

§. 2. Fures, latrones *per bilotos*[8]) regales discutiantur, ante pedes tamen *Comitis.*[9])

Art. 14. — Populi *coniurati*[10]) fures nominare non *possunt*[11]) *ne*[12]) per hoc innocens *populus*[13]) opprimatur.

Art. 15. §. 1. — Nobis facientibus exercitum extra regnum, nobiles nobiscum ire non *tenentur*[14]).

---

1) Mircse : *per litteras !*

2) A két Kov. és Fejér : *haec verba* ; Mircse : *hoc verbum.*

3) Mircse : *forma !*

4) Fejér *pro excommunicatis eos.*

5) Mircse : *satisfaciat !*

6) A két Kov. és Fejér hibásan : *possessionem.*

7) Mircse : *sui castri.*

8) Theiner e két szót egynek veszi ; Mircse pedig helyükbe ezen kiforgatott szót teszi : *prebilitos !* Jele, hogy egyiküknek sincs fogalma sem a bilotusokról. A két Kov. és Fejér : *per bilochos.*

9) A két Kov. és Fejér e czikket a következő articulusnak első szavával végzik így : ante pedes tamen *Comitis populi.* Ilyen méltóság pedig tudtomra nem létezett nálunk.

10) A két Kov. és Fejér e szóval kezdik ezen articulust.

11) A két Kov. és Fejér : *possint.*

12) Theiner és Mircse : *nec.*

13) A két Kov. és Fejér : *popellus.*

14) A két Kov. és Fejér : *teneantur.*

§. 2. Nisi comites et stipendiarii et Jobagiones castri, et qui ex officio debito tenentur, et quibus amplas concessimus possessiones.

Art. 16. §. 1. — Si vero exercitus super regnum *venerit,*[1]) universi et singuli ad defensionem patrie contra inimicos se opponere teneantur.

§. 2. *Regestro*[2]) superveniente[3]) exercitu pro vindicta ipsos tenentur *persequi.*[4])

Art. 17. §. 1. — Palatinus vero[5]) omnes homines indifferenter *discutiet.*[6])

§. 2. Preter personas ecclesiasticas et *clericos*[7]) *et preter*[8]) causas matrimoniales et *dotes*[9]) et *alias ecclesiasticas,*[10]) quacumque ratione videntur ad ecclesiasticum examen pertinere.

Art. 18. — Cause nobilium, que ad perdicionem capitis, aut destructionem *possessionum*[11]) *eorundem*[12]) pertinent, sine consciencia regia *per nullos iudices terminentur.*[13])

Art. 19. — Palatinus iudices vicarios non habeat, nisi unicum in curia sua, et caveat diligenter, ne contra presens statutum aliquem iudicet *vel*[14]) condempnet.

Art. 20. §. 1. — Curialis Comet noster dum in curia nostra *manet*[15]), omnes iudicet et causam inchoatam in nostra curia, ubique possit terminare.

§. 2. Sed existens in predio suo, vel alibi extra curiam nostram nec dare prestaldos, nec partes possit citari facere.

---

1) Mircse : *venerit.*
2) Mircse : *réconverso.*
3) A két Kov. és Fejér itt beszúrják : *hostium.*
4) Mircse : *prosequi.*
5) Mircse itt hozzáadja : *Comes.*
6) Mircse : *discutier !*
7) Mircse : *ecclesiasticos.*
8) Mircse e két szót kihagyta.
9) Mind így ; Theiner ellenben *dotis.*
10) Mircse : *alia ecclesiastica.*
11) Mircse : *possessionem !*
12) Vest. Com. *earumdem.*
13) Mircse : *per parvulos iudices terminetur !*
14) Fejér : *aut.*
15) Mircse kihagyta.

Art. 21. §. 1. — Et *quia multi in regno*[1]) *leduntur*[2]) per falsos prestaldos; citationes vel testimonia eorum non valeant, nisi per testimonium *diocēsani*[3]) episcopi, vel Capituli, nec falsificatus prestaldus possit se iustificare, nisi eorumdem testimoniis *in factis maiorum*;[4])

§. 2. *in factis minorum*,[5]) vicinorum conventuum vel claustrorum testimoniis.

Art. 22. — Prestaldum nullus per annum, vel biennium, vel ultra secum detineat, nisi *usque*[6]) ad decisionem cause, ad quam impetravit.

Art. 23. Hospites nobiles, ad regnum venientes, nisi incole esse *velint*,[7]) ad dignitates non promoveantur: per tales enim divicie regni *extrahuntur*.[8])

Art. 24. — Uxores decedencium, vel condempnatorum per sententiam ad mortem, vel in duello succumbencium, aut alia ex quacunque causa, non *fraudentur*[9]) *dote*[10]) sua.

Art. 25. — Uxores furum, vel latronum, ac eorum *liberi*,[11]) pro delictis patrum non vendantur.

Art. 26. — Integros comitatus vel dignitates, in predia vel possessiones non transferemus.

Art 27. — Statuimus Jobagiones castrorum secundum libertatem a sancto Rege *constitutam*,[12]) Similiter et hospites cuiuscunque nationis secundum libertatem, ab inicio eis concessam, perpetuo teneri.

Art. 28. — Ad *secandas*[13]) indagines, *ad*[14]) fossata

---

1) Fejér hozzáadja: *nostro*.

2) Mircse: *et quando multi leduntur in Regno*.

3) Theiner: *diocesis*.

4) A két Kov. és Fejér e három szót kihagyták.

5) A két Kov. és Fejér: *In causis vero minorum*.

6) A két Kov. és Fejér e szót kihagyták.

7) Mircse: *velim!*

8) Mircse: *exauriuntur*.

9) A két Kov. és Fejér: *frustrantur*.

10) Mircse: *fraudenter Dota!*

11) Mircse: *libere!*

12) A két Kov. és Fejér: *concessam*.

13) Theiner: *secundas*. Látszik, hogy itt Theiner nem értette a szöveget, mert ezen czikkelyt a fönebbivel értelmetlenül egybe vette.

14) A két Kov. és Fejér: *et*.

facienda,[1]) ad *ortos,*[2]) *ad*[3]) quecumque regia *edificia*[4]) vel officinas: serviencium vel ecclesiarum populos non *cogemus.*[5])

Art. 29. — Preter vicesimam, quam ab antiquo reges *habent:*[6]) decimas non exigemus, quia per hoc populus gravatur.

Art. 30. — Porci nostri *in silvis vel pratis*[7]) serviencium, contra voluntatem eorum, non pascantur.

Art. 31. — Monete et salibus *et*[8]) aliis publicis officiis Judei et sarraceni non *preficiantur.*[9])

Art. 32. §. 1. Possessiones extra regnum non conferantur.

§. 2. Et si alique sunt collate vel vendite; populo regni ad redimendum reddantur, vel simpliciter recipiantur.

Art. 33. §. 1.— Item *pro singulis marturinis*[10]) quatvor pondera persolvantur.

§. 2. *Quantumcumque*[11]) *inde*[12]) provenerit, tercia pars domino fundi et due partes domino terre persolvantur.

Art. 34. — Comites iure sui comitatus sint contenti: cetera ad Regem pertinencia, scilicet cibriones, *tributa,*[13]) boves, et due partes castrorum ad regis voluntatem, cui *volet*[14]) distribuantur.

Art. 35. §. 1. — Item *quandocumque*[15]) aliquos ordine iudiciario convinci *contigerit,*[16]) in *nostra voluntate*[17]) erit, bona

---

1) Mircse: *faciendum.*
2) A két Kov. és Fejér: *et.*
3) A két Kov. és Fejér: hortos.
4) Mircse: *hedificia.*
5) Mircse: *legemus!*
6) Mircse: *habunt!*
7) A két Kov. és Mircse: *in silvas vel prata.*
8) A két Kov. és Fejér: *ac.*
9) A két Kov. és Fejér: *preficientur.*
10) Mircse: *per singolos marturinos.*
11) Mircse: *quecunque.*
12) A két Kov. és Fejér: *in ea.*
13) Mircse: *Hibuta!*
14) A két Kov. és Fejér: *vult.*
15) Mircse: *quicunque!*
16) A két Kov.: *contingerit;* Mircse: *contingent!*
17) A többiek e két szót felcserélik.

ipsorum penes nos retinere, vel aliis, pro velle nostro, distribuere:

§. 2. incendium tamen mitti *nolumus*[1]) super villas eorumdem.

Záradék. §. 1. Ut autem hec nostris et successorum nostrorum *temporibus*[2]) firma et inconcussa permaneant, tam nos, quam filii nostri, prestito *corporaliter*[3]) *sacramento,*[4]) confirmavimus, et tam nostro, quam filiorum nostrorum sigillis fecimus roborari.

§. 2. *Spontanee*[5]) consencientes, ut sive nos, sive filii *nostri*[6]) et successores nostri hanc a nobis concessam libertatem confringere voluerint, *Strigoniensis*[7]) *archiepiscopus,* premissa legitima admonitione, nos vinculo excommunicationis et eos innorandi, habeat potestatem.

§. 3. Datum anno ab incarnatione domini *millesimo ducentesimo tricesimo primo*:[8]) anno vero regni nostri *vicesimo nono.*[9])

Ez okmány keltében Endre uralkodásának 29. éve említtetik. E körülmény miatt iróink ez okmány kelte évének meghatározásában egymástól eltérnek. Igy Pray megtartja az 1231 évet, azonban azt mondja, hogy uralkodási évül 29 helyett 26-ot kell tenni;[10]) Katona ellenben a 29-ik uralkodási évet véve alapul, ez okmányt Mansiust követve, 1232. évre teszi;[11]) Palma pedig szintén a 29. uralkodási év után indulva 1234. évre helyzi.[12])

És csakugyan semmiképen össze nem illik 1231. évvel Endrének 29. uralkodási éve; mert ha a legtávolabbi időpontot vesszük is, tudniillik ha Imre halálától számitunk, akkor is

---

1) Theiner és Mircse minden esetre hibásan : *volumus.*
2) Mircse e szót kihagyta.
3) Mircse : *corporali*
4) A két Kov. és Fejér : *juramento.*
5) Mircse : *sponte.*
6) Mircse e szót kihagyta.
7) Mircse : *strigoniensi !*
8) A két Kov. és Mircse : *1231 ;* Fejér *MCCXXXI.*
9) A két Kov. és Mircse : *29 ;* Fejér *XXIX.*
10) Annales I. 235. l. f. jegyzet.
11) Hist. Crit. V. 635. l.
12) Not. Rer. Hung. I. 651. l. b. jegyzet.

1231. decz. 1-jén csak 28. uralkodási éve kezdődik. És csakugyan Endrének mindazon eddig ismert 1231. évi oklevelei, melyek uralkodási évét kiteszik, nem 29. hanem 28-ik uralkodási évét említik,[1]) úgy, hogy a 29-ik uralkodási évvel ez itt tárgyalt okmány egymaga áll.

Teljesen igaza van tehát Katonának midőn állítja, hogy ez okmány a 29. uralkodási évet tekintve, csak 1232-iki deczember hóban kelhetett.[2]) Ezen calculus teljesen helyes; de azért még sem tehetjük ez okmányt 1232-ik évre; mert, Róbert esztergomi érsek ez okmányban nyert felhatalmazásánál fogva már 1232. febr. 25. körül[3]) az országot egyházi tilalom alá vetette s jul. 22. már e tilalom felfüggesztésére szólítá őt fel a pápa.[4]) Nincs tehát egyéb hátra, mint állítanunk, hogy Endre iménti okmányában helyes ugyan az évszám; de uralkodási évei hibásan vannak feljegyezve.

E nehézségre lett volna inkább Mircse figyelemmel s iparkodott volna azt megoldani, mint sem nagy szavakkal rá fogni az okmányra, miszerint „ez azon főbb okmány, mely értelme és szelleme szerint, arany bullát érdemel, és méltán a magyar nemzet „Magna cartá"-jának nevezhető.[5]) A fenebbi nehézség ezt nem igen igazolja, és a fonebb elszámlált 1222. évi hiteles másolatokat tekintve, ezt eljesen alaptalan s csak tudatlanságon alapuló állítás. Nem az 1222. évi arany bullát, hanem igen is az 1231. évi oklevelet lehet kétség alá vonni, a mint láthatja Mircse gr. Telekinek eme szavaiból:

„Nagyobb okaink lehetnek a kétségeskedésre II. András 1231-iki törvénykönyvére nézve egész kiterjedésében, nem azért, mivel az törvénytárunkban nem foglaltatik, mire Gusterman (I. 136. l.) igen nagy súlyt látszik helyeztetni, hanem későbbi törvényeink ennek elmellőzésével mindig az 1222-iki végzeményre hivatkoznak; mivel az ország rendjei annak elmellőzésével mindig ennek megerősítését sürgették,

---

[1]) Fejér Cor. dipl. III. II. 224, 225, 226, 230, 231. l. Hazai okmánytár I. 10. l. Árpádkori uj okmánytár I. 282, 284. l. és VI. 497, 498. l.

[2]) F. h. 635. l.

[3]) „Ad principium quadragesime" mondja II. Endre. Theiner I. 104. l.

[4]) U. o. 105. l.

[5]) Pesti Napló 1869. 34. sz.

mivel az 1687-diki végzemény az 1222-diki 31. czikk említett rekesztékét, mint addig törvényest törölvén el, az 1231-diki végzeménynek törvényes ereje nem volt soha, vagy mi valószínűbb, nem soká kelte után megszünt; ide járul még, hogy ezen törvénykönyvet Kollár csak 1764. ismertette meg[1]) a tudós világgal és ekkor is csak másolatban, és így az eredeti napfényt soha nem látott, diplomatikai vizsgálat alá nem vétethetett, annak hitelessége is kétség alatt van; bár azért a másolatot egyenesen hamisnak nyilatkoztatni Schlözzerrel (Kritische Samml. 29. l.) nem mernők."[2])

Curiosum gyanánt megjegyezzük még, hogy Mircse szerint Endre e levelet „a clerus befolyása alatt adta ki, hogy a világi főrendek ezen 1231-beli törvényhozás ellen fellázadtak, minthogy az a birodalom alkotmányos joga ellen egyoldalulag szabatott a monarchiának a dynastiától."[3]) Pedig magának az okmánynak 34. §-ai világosan mondják, hogy az a nemesek kérése és unszolására jött létre; alább pedig látni fogjuk, hogy épen megfordítva, a főpapság volt elégedetlen, nem ugyan az okmány tartalma, de annak meg nem tartása miatt! Csak legalább azt értené Mircse s ügyelt volna reá, mit maga sajátkezüleg lemásolt!

Azután meg milyen subtilis különbséget tud ő tenni e két okmány közt! Halljuk csak: „Az 1222-beli állítólagos aranybulla természeténél fogva (lám, még a soha sem létezett okmánynak is van természete!) a monarchia befolyása alatt készült fejedelmi okmány; ellenben az 1231-beli okmány a dynastia személyes okmánya, tehát ez utóbbi az alkotmányos országlási körön kivül eső okmány.

E gyönyörű distinctiót nehány sorral alább még világosabban (!) így fejezi ki: „a diplomatika szabályai folytán világos, hogy a kérdéses 1231-beli okmány egy a dynastiától származó törvényhozási okmány és nem a monarchia utján készült egyszerű fejedelmi okmány."[4]) Pedig hát Endre mindkét okmányban egészen ugyanazon szavakkal mondja,

[1]) Helyesben: értesítette.

[2]) Hunyadiak kora I. 222. l.2. jegyzet.

[3]) Pesti Napló 1869. jun. 16. 134. sz.

[4]) U. o. jun. 14. 132. sz.

hogy azokat a nemesek kérésére adta ki. Hanem hiába azért ki nem foghatunk Mircsén, mert ő mindig a diplomatika szabályai szerint beszél! Talán utoljára még ki is fogja adni ezt az ő híres diplomatikáját!...

II. Endrének 1233. évi levelei.

Endre ismét nem gondolt fenebbi levelének foganatosítóval. Miután tehát minden kérés, sürgetés haszontalan volt s miután Endre az érsek ismételt figyelmeztetésére sem hajolt: Róbert érsek, mint már mondók, 1232. febr. 25. körül az egész országot egyházi tilalom alá vetette, a király személyét megkimélte ugyan, de Dénes nádort és Samu volt kamagrófot névszerint kiközösíté, Miklós kir. tárnoknak pedig bizonyos határidőt tűzött ki.[1])

Erre már Endre is felrázkódott gondatlanságából, s Béla fiát az összes honnagyokkal ismételten az érsekhez küldte, kik majdnem siránkozva könyörögtek előtte, hogy jobbulást igérvén a király, e tilalmat szüntesse meg. De az érsek már nem sokat bízott a király igéretében; azért a király szószólói, hozzájárulván a püspökök és egyéb egyháziak sokszoros kérése is, csak annyit eszközölhettek ki, hogy a tilalom apr. 7-től aug. 20-ig felfüggesztetett, de előbb Endrének esküvel kelle igérnie, hogy addig a visszaéléseket megszünteti, különben az egyházi tilalomnak aláveti magát.[2])

Endre tehát most panaszaival a pápához fordúlt, követeiül hozzá küldvén az érsek által kiközösített Dénes nádort, jóformán, hogy egyúttal saját ügyét is szorgalmazza, továbbá Simon győri főispánt és Rembald lovagrendi nagymestert.[3])

Endrének e követek által átvitt levele „in insula Bubalorum in proxima dominica ante ascensionem domini, Regni nostri anno XXVIII.“ kelt. Ez uralkodási évszám arra vitte Katonát, hogy valamint Róbert érseknek fönebbi egyházi tilalmát, úgy Endrének e levelét is 1233. évre helyzi.[4]) Endrének ez 1232. évről nyolcz okmánya van fen, mely az év-

[1]) Theiner I. 108. l.
[2]) Gergely pápa 1233. évi levelébből. Theiner f. h. 115. l.
[3]) U. o. 104. l Fejér Cod. dipl. III. II. 299.
[4]) Hist. Crit. V. 644. l.

szám mellett uralkodási éveit is felemlíti s mind a nyolcz 29 uralkodási évét jeleli e mondott évre[1]) Pedig ez csak ugy lenne lehetséges, hogy 1204. nov. 30-tól számítva, azt állítjuk, hogy mind e nyolcz okmány 1232. decz. hóban, mely hónak elsejétől kezdődik csak 29. uralkodási éve, adatott ki, ha pedig ezt elfogadjuk, akkor a jövő többi évekre nézve is, melyekben folytatólag 31-ik s így tovább uralkodási éveit említi, ugyan ezt kell állítanunk, hogy t. i. hogy ez évekről i okmányait is mindig csak decz. hóban adta ki; már pedig ezt bajosan lehetne elhinni.

De ha ezt még elfogadnók is, még akkor sem tehetjük Endrének a pápához intézett szóban levő levelét 29. uralkodási évére, mert miként a mindjárt felhozandó pápai válaszok és intézkedésekből látni fogjuk, Endrének eme levele szükségkép 1232. jul. 22. előtt adatott ki; tehát a 29. uralkodási év ez okmányon sehogy sem állhat meg.

Ez uralkodási évek jeleléséből származó zavarokat én akép vélem megfejthetőnek, hogy az okmányirók nem ragaszkodtak szorosan 1204. nov. 30-hoz, mely naptól uralkodott Endre, hanem csak általában 1204. évtől számítottak; így a jelen esetben is, ha 1204. év elejétől számítunk, akkor csakugyan ráillik ez okmányra a 29-ik uralkodási év.

Mindebből az a tanuság, hogy II. Endre okmányaiban a kitett rendes év — nem pedig uralkodási évszámai határoznak, s hogy oly okmányai, melyek, mint a jelen esetben, csak uralkodási évszámával jeleltetnek, önmagokból teljes biztossággal meg nem határozhatók.

Endre követei kedvező eredménynyel jártak Rómában. IX. Gergely ez 1232. évi jul. 22. rövid levelet intézett Róbert érsekhez, melyben őt ez ügyben minden további eljárástól eltiltja, jelentvén neki, hogy ez ügy elintézését Jakab vál. palestinai püspökre, mint teljhatalmu követére bízta.[2]) Egy

---

[1]) Fejér Cod. dipl. III. II. 272. 311. l., Árpádkori Uj Okmánytár I. 293. l. Knauz az esztergomi főegyháznak okmánytára II. 35. 36. 37. l. Hazai okmánytár I. 13. l. — Egyik ez évi okmánya pedig épen 30-ik uralkodási évét említi (Árp. Uj Okmánytár VI. 502. l.) de ez nyilván tollhiba.

[2]) Theiner I. 105. l. Fejér Cod. dipl. III. II. 302. l. E levelet Katona nem ismerte, csak ennek tulajdonítható, hogy ez eseményeket 1233. évre teszi.

hó mulva pedig aug. 22. Endrét azon kiváltsággal ruházza fel, hogy az ő személyét külön pápai engedély nélkül senki ki nem közösítheti.[1])

A pápai követ ugy látszik azonnal utnak indult, legalább az első hozzá intézett levél már aug. 31-ről van keltezve[2]); de vagy nem bocsájtkozott azonnal Endrével alkudozásba, vagy az ügy mindjárt elején elakadt; mert egész jövő évi aug. hóig, tehát egy egész évig semmi nyoma ez ügybeni működése eredményének; csak 1232. decz. hóban az egész magyar püspöki karral átírta Budán Róbert érsek tilalomlevelét;[3]) 1233. marcz. 25. pedig Róbert érsekkel átírta Endrének az egyházi rend javára kiadott 1222. levelét[4]) Esztergomban, továbbá a kalocsai érsek javára ugyan ily tartalmu pápai levelet ugyan az nap s így szintén Esztergomban,[5]) többi idejét az egyháziak peres ügyeinek elintézésére fordítá,

Azonban főczélját nem téveszté szem elől s a királyt többször meginté, sürgeté, hogy a Róbert érseknek igért javítást életbe léptesse; de Endre, mint a pápai levél mondja, némely gonoszok tanácsai által vezéreltetve és elcsábíttatva, egyik határidőről a másikra halogatta igérete beváltását.

Látván tehát Jakab követ, hogy e királylyal mire sem mehet, a tényállást a pápának feljelenté, Rómába küldvén e czélból Rogér nevű házi papját s felkérvén a pápát, hogy már most ő intse meg a királyt.

A pápa 1233. aug. 12. hozzáintézett levelében megdicsérvén őt eddigi helyes eljárásaért, felhatalmazza őt, hogy Róbert érsek egyházi tilalmát, ha a király szavát beváltani nem fogná, ujra érvénybe léptesse, vagy a vétkeseket más szükségesnek látszandó büntetéssel sujtsa, csak ne hirtelen, hanem kellő komolysággal.

A pápa még mindig hitte, hogy e viszály békés uton lesz elintézhető; azért követéhez ugyan az nap intézett második levelében, meghagyta neki, hogy a vétkeseket büntet-

[1]) U. o. 106. l. Fejér f. h.
[2]) U. o. 106. l.
[3]) Theiner I. 107. l. Fejér f. h. 311. l.
[4]) Theiner 111. l.
[5]) U. o. 113. l.

heti ugyan; de a királyt és fiait, az ebből származni szokott nehézségek miatt, ki ne közösítse. Endrét pedig szintén e nap kelt levelében felszólítja, hogy a pápai követ tanácsain és intésein megnyugodva, a visszaéléseket végre valahára szüntesse meg, különben követének itéletét és hozandó büntetéseit ő, a pápa, helyben hagyni s megtartatni fogja.[1])

E levelek valószinüleg csak a kiegyezés megtörténte után érkeztek meg, de e kiegyezés létrejöttére mégis okvetlenül hatottak, mert Endre kétségkivül tudta, hogy a pápai követ az ügyet Rómába felebbezte, s így e pápai levelek tartalmát is előre gyaníthatta.

Endre tehát így minden oldalról sarokba szoríttatva, végre komolyan alkudozásba bocsájtkozott a pápai követtel Miklós kir. tárnok, Móricz asztalnok, Mihály lovász és Bagon pohárnok-mesterekkel, mint e czélra általa felhatalmazott követei által.

A kiegyezés 1233. aug. 20. jött létre a beregi erdőben. Endre királylyal jelenvoltak: Miklós, Barcs fia; Mózes, Miklós, testvérével; Bencze; Sándor; Fila; Péter grófok és főnebb említett felhatalmazottai; továbbá Cletus egri püspök Mihály itubui prépost, Vincze sasvári főesperes, Szentbenedeki Jakab csanádi kanonok s több igen sok nemes. Béla ifju királylyal jelenvoltak Pós tárnokmester; Dénes vajda; Mátyás prépost Béla korlátnoka; Lukács szörényi bán s egyéb nemesek.[2]) A pápai követet végre Bertalan veszprémi püspök és Cognoscens mester esztergomi kanonok képviselték.

Ily fényes gyülekezet jelenlétében, illetőleg jóállása mellett adott ki Endre a történt egyezményről ünnepélyes oklevelet, melyet először közölt Raynald, de összezavarva az alább felhozandó septembri okmánynyal, a mennyiben ez okmánynak bevezető sorait e jelen okmányunkhoz csatolta. Ettől átvette Katona,[3]) kivonatban pedig Pray[4]) és Palma.[5])

Az esztergomi érseki levéltárban ez okmány, mint már

[1]) U. o. 114—116. l. Fejér f. h. 366. 371. 372. l.
[2]) Béla levelébõl Theiner 124. l.
[3]) Hist. Crit. V. 645. l.
[4]) Annal. I. 237.
[5]) Not. Rer. Hung. I. 637. l.

megjegyzők, két eredeti példányban van meg, egyik arany-, a másik viasz függőpecséttel van ellátva, mindkettőt ezennel bemutatom a tek. Akadémiának. Pray[1]) és Fejér[2]) ez eredeti után közlik. Kovachich[3]) Theiner[4]) és Mircse ez okmányt nem ismerik, de igen a sept. havit, de miután ebbe jelen okmányunknak nagy része szórol szóra átvétetett, a szöveg közlésében Kovachich, Theiner és Mircse eltéréseire is tekintettel leszünk, valamint Pray és Fejéréire is. A szöveget az aranybullával ellátott példány után adjuk eképen:

1. (V)obis Domine *Jacobe prenestine*[5]) Electe, Apostolice sedis legate, Vice et nomine Romane ecclesie *et*[6]) omnium ecclesiarum Vngarie. Nos Andreas Rex Hungarie iuramus ad sancta dei euangelia, omnia et singula capitula infrascripta *obseruare.*[7])

2. Statuentes ea a *filijo*[8]) nostris et *a*[9]) nostris successoribus in perpetuum obseruari, et in nullo contrauenire quacumque occasione, uel *fraudem*[10]) committere in eis, quin *fiant*,[11]) sicut inferius *continentur.*[12])

3. Et precipiemus omnibus subditis nostris in regno nostro, quod omnia et singula obseruent.

4. Et si qui nostri mandati transgressores extiterint; sicut decuerit, *puniemus.*[13])

5. Et faciemus filios nostos et iobagiones iurare, secundum quod inferius de iuramento eorum continetur.

6. Capitula autem sunt hec:

---

1) Hierarchia II. 57. l. a jegyz.

2) Cod. dipl, III. II. 319. l.

3) F. l. 117. l.

4) Suppl. ad. Vest. Com. I. 10. l.

5) Kovachich: *Ja Prenestin.* Theiner: *Penestrine.* Mircse: *penestrini!*

6) Kovachich bizonyosan sajtóhibából: *ex.*

7) Kovachich: *conservare.*

8) Mircse: *filij!*

9) Kovachich és Mircse: *fraude.*

10) A viaszpecsétes példány: *fraude ne* (nec ?)

11) Mircse: *faciant!*

12) A viaszpecs. péld. Pray, Theiner, Mircse: *continetur.*

13) Theiner e szót kifeledte.

7. Judeos, Sarracenos, *siue*[1]) *Ismaelitas*[2]) de cetero non preficiemus nostre camere, *monete*.[3]) salibus, collectis, uel aliquibus publicis officijs, nec associabimus eos prefectis, *nec in fraudem aliquid faciemus*,[4]) propter quod ab ipsis possint opprimi xpiani.

8. Item nec permittemus, in toto regno nostro Judeos, Sarracenos, uel ismaelitas prefici alicui publico officio.

9. Item faciemus, quod Judei, Sarraceni, *siue*[5]) Ismaelite de cetero certis signis distinguantur et *disscernantur*[6]) a xpianis.

10. Item non permittemus Judeos, Sarracenos, sine Ismaelitas mancipia xpiana emere, uel habere quocumque modo.

11. Et *promittimus* per nos *et nostros*[7]) successores constituere singulis annis et dare palatinum, uel alium de iobagionibus nostris, quem *uoluerimus*,[8]) *xpiane fidei*[9]) zelatorem, quem faciemus iurare, quod mandatum nostrum secundum ista fideliter *adimplebit*[10]) ad peticionem episcopi, in cuius Diocesi sunt uel erunt iudei, pagani, uel Ismaelite, ut xtianos *extrahant*[11]) a dominio et cohabitacione sarracenorum.

12. Et siqui inuenti fuerint contra *hec*[12]) xpiani cohabitantes sarracenis, uel sarraceni mancipia *xpiana*[13]) habentes, Item xpiani sarracenorum, uel sarraceni xpianorum quomodocumque mulieribus copulati, siue sub specie matrimonij, siue alio modo; bonorum omnium *publicacīone*[14]) tam christiani,

---

1) Mircse e szót kihagyta.
2) Theiner és Mircse itt és mindig: *Ismahelitas*.
3) Pray: *monetariae*.
4) Mircse: *ne in fraudem aliquid facient!*
5) Fejér: *seu*.
6) A viaszpecs. péld.: *dissernantur*.
7) A viaszpecs. péld. *nostrosque*
8) Theiner: *voluimus*. Mircse: *noverimus!*
9) Fejér e két szót felcserélte.
10) Theiner: *adimplevit*.
11) Kovachich, Theiner és Mircse: *extrahat*.
12) Pray: *hoc*.
13) Kovachich, Theiner és Mircse e szót kihagyták.
14) A viaszpecs. péld. *pliblicacione*, de ez nyilván tollhiba. Kovachich, Theiner és Mircse: *copulatione!*

quam iudei uel pagani *mulctentur*,[1]) et nichilominus in seruitutem christianorum per regem perpetuo deputentur.

13. Item uolumus et concedimus, quod ecclesie libere portent sales suos ad ecclesias ipsas et ibi sub sigillo *salinariorum*[2]) et prelati *illius*[3]) ecclesie, in qua sales *deponuntur*,[4]) qui pro tempore fuerint, deponantur, depositique seruentur usque ad *octauas*[5]) sancti Stephani Regis et tunc ab illo die usque ad Natiuitatem *beate uirginis Marie*[6]) soluantur eis argentum pro salibus, quos tunc ecclesie habuerint penes se, secundum *estimacionem*[7]) inferius adnotatam.

14. Et si *in illo*[8]) *termino*[9]) ipsi salinarij ipsos sales non emerent, et ecclesiis argentum secundum dictam estimacionem non soluerent; extunc *omni tempore omnes sales illos*[10]) *libere*[11]) in *proprium usum*[12]) ecclesie *percipiant*[13]) et uendant iuxta sue arbitrium uoluntatis.

15. Et omne lucrum, quod deberemus nos, uel alius Rex, qui pro tempore *fuerit*[14]) uel ipsi *salinarij*[15]) inde percipere, totaliter cedat in usus ecclesiarum, nec a salinarijs ipsis, uel *nobis*,[16]) uel alijs personis *aliquatenus* molestentur,

1) Fejér : *multentur.*

2) Mircse : *salinarinorum !*

3) Mircse : *ipsius.*

4) Mircse : *reponuntur.*

5) Kovachich, Theiner, Mircse : *octauam.*

6) Kovachich, Theiner, Mircse : *beate Marie Virginis.*

7) Theiner, Mircse : *extimationem.*

8) Kovachich, Theiner : *nullo !*

9) Fejér : *tempore.*

10) Kovachich, Theiner : *omnes sales illos omni tempore.* Mircse : *omnes sales illos cum tempore.* Fejér : *omni tempore sales illos.*

11) Fejér e szót kihagyta.

12) Mircse : *proprios usus.*

13) Az arany pecsétes példányban eredetileg *percipientes* volt, de még a leíró kijavítá az *e-ta*-ra változtatva, a vég *es* tag alá kihagyási jelül két pontot téve. Kovachich és Fejérnél : *percipientes* van, mi világosan tanusítja, hogy ők csakugyan ezen példányról másoltak, csak nem figyeltek a javításra. A viaszpecs. péld. egészen kiírja : *percipiant.*

14) Mircse : *fuerint !*

15) Theiner : *salinari.*

16) Kovachich, Theiner, Mircse : *novis.*

quin possint, *quicquid placet*[1]) eis facere semper de salibus, ex quo in dicto termino non fuerit eis pecunia persoluta.

16. Item dicimus de secundo termino, ut a festo sancti *Nicolai*[2]) usque ad festum beati *Thome*[3]) apostoli pro salibus, quos apud se habebunt ecclesie sub sigillo salinariorum, soluatur eis argentum secundum estimacionem adnotatam.[4])

17. Quod si factum non fuerit, idem fiat, *quod*[5]) in casu *superiori*[6]) de salibus dictum est.

18. Argentum uero, quod predictis ecclesijs persoluetur, erit in bonis *frisaticis*[7]), uel in argento, cuius *decima*[8]) *pars*[9]) comburetur.

19. Precia uero salium sunt hec, *quod*[10]) pro quolibet *Tymino*[11]) salium *aquaticorum*[12]) *persoluentur*[13]) ecclesijs octo *marce*[14])

20. excepta domo Hospitalis *Jerosolimitani*[15]) et *ecclesijs*[16]) *Colocensi et Bachiensi*[17]) *quibus*[18]) pro quolibet Tymino dabimus decem marcas, si dicte ecclesie *Colochensis et Bachiensis*[19]) debeant deferre sales suos in *Zegedyn*[20]) uel ultra, alioquin octo marcas habebunt.

21. Pro maioribus uero salibus aquaticis *debemus*[21])

---

1) Mircse *quie quid plurimum !*

2) Theiner : *Nicholai.*

3) A viaszpecs. péld. *Tome.*

4) Kovachich, Theiner, Mircse : *annotatam.*

5) Mircse : *qui !*

6) Fejér, Mircse : *superiore.*

7) Kovachich jóformán sajtóhibából : *Trisaticis.*

8) Mircse : *de Curia !*

9) A viaszpecs. péld. nyilván tollhibából : *pras.*

10) Mircse : *quam !*

11) Kovachich mindig : *Tinno.* Theiner és Mircse mindig : *termino !*

12) Kovachich : *aquatiquorum.* Theiner és Mircse : *antiquorum !*

13) Pray : *persolvuntur.*

14) Theiner és Mircse : *Marche.*

15) Pray : *Hierosolmiutani.* Mircse : *Jerusalémitani.*

16) Mircse : *Ecclesij !*

17) A viaszpecs. péld. *Baciensi.* Kovachich és Theiner itt és alább : *Batien.* Pray alább is : *Bacsiensi.* Mircse : Colocensis et Vaciensis !

18) Mircse : *quo quibus !*

19) A viaszpecs. péld. *Colocensis et Baciensis.* Fejér : *Colocensis et Baachiensis.* Mircse : *Colocensi et Vaciensi !*

20) Kovachich és Mircse : *Zegvedin.* Theiner : *Zequedin.*

21) Kovachich : *dabimus.*

abbacie de *Egrus*[1]) viginti séx marcas pro quolibet timino.

22. et ecclesie *Orodiensi*[2]) uiginti quinque similiter pro quolibet timino.[3])

23. Pro salibus uero terrestribus dabimus unam *marcam*[4]) pro centum Zuanis, si sales suos debeant habere in confinijs.

24. Excepto monasterio sancti Gothardi, cui *pro*[5]) *octoginta*[6]) Zuanis dabimus unam marcam.

25. Nos uero, et quicumque *fuerit*[7]) Rex *pro tempore,*[8]) debemus mittere sales ad confinia secundum tenorem priuilegiorum ecclesiarum, et deponi debent in domibus priuilegiatorum, ubi stabunt *sub*[9]) *sigillis*[10]) salinariorum[11]) usque ad predictos terminos et eodem modo omnia seruentur a nobis et ab ipsis, sicut dictum *est,*[12]) in terminis supradictis.

26. Ecclesie uero *retinebunt*[13]) de salibus suis ad usus suos hoc modo:

27. Abbacia de Egrus tres *Timinos*[14])

28. Prepositus Orodiensis cum capitulo suo duo *milia*[15]) lapidum.

29. *Hospitale Jerosolimitanum*[16]) cum omnibus domibus suis de *Hungaria*[17]) quatuor Timinos de talibus salibus, quales habet monasterium de Egrus.

---

1) A viaszpecs. péld. Kov., Theiner és Mircse itt és alább: *Egris.*

2) Mircse: *Onediensi* és zárjelben megjegyzi: „jórészt: V*aradiensi*:“

3) Pray ez egész 22. szakaszt kihagyta.

4) Mircse: *Marcham.*

5) Viaszpecs. példányban e szó ki van vakarva.

6) Kovachich: *octvaginta.* Theiner és Mircse: *octuaginta.*

7) Theiner: *fuit.*

8) Kovachich e két szót a következőkkel egybekötvén, megváltoztatja az értelmet.

9) A viaszpecs. péld. e szót kihagyja.

10) Kovachich, Theiner, Mircse: *sigillo.*

11) Mircse: *Sallinariorum.*

12) A viaszpecs. péld. e szót kihagyta.

13) Mircse: *retenebunt!*

14) A viaszpecs. péld. *Tyminos.* Kovachich: *Tamnos.*

15) Így Theiner és Mircse is, a többiek: *millia.*

16) Így van írva: *Hospital Jerosolimit.* A viaszpecs. példányban pedig: *Hospitalis Jerošolimit,* így adja Kovachich is.

17) A viaszpecs. péld. *Hvngaria.* Kovachich és Theiner: *Ungaria.*

30. Monasterium sancti Gothardi duo milia et *quingentos Zuanos*[1]).

31. Ecclesia *Waradiensis*[2]) duo milia.

32. Ecclesia de Pernoch mille Zuanos.

33. Ecclesia de *Zērr*[3]) mille Zuanos.

34. Ecclesia *Colochensis*[4]) unum *Timinum.*[5])

35. Ecclesia *Buchiensis*[6]) unum *timinum.*[7])

36. Ecclesia *Albensis*[8]) *Transsiluana*[9]) duo milia Zuanorum.

37. Ecclesia de *Bulch*[10]) quinque milia.

38. Ecclesia de *Epuryes*[11]) tria milia.

39. Ecclesia de *Bistria*[12]) quatuor milia.

40. Ecclesia de Zadust mille.

41. Ecclesia de *Yson*[13]) mille.

42. Ecclesia de *Roncha*[14]) quatuor milia.

43. Ecclesia de *Kenaz*[15]) duo milia.

Mircse ellenben a kéziratában volt Ungaria szót utólag így javítá ki illetőleg rontá meg: Ungana.

1) Mircse: *qingentos Zianos!*

2) Kovachich, Fejér és Mircse: *Varadiensis.*

3) Mind *két* eredeti példányban így van írva: *Zerr;* tehát még valami végszótag tartozik hozzá; de milyen? miután ily rövidítési jellel egyáltalában minden végszótagot jelel. Kovachich *Zerrt;* Pray, Fejér *Zeer;* Theiner *Zerte;* Mircse pedig *Zertis*-nek olvasták, mindannyian hibásan; csak hogy az igazi szót nem vagyunk képesek meghatározni.

4) A többi mind: *Colocensis.*

5) Mircse e szakaszt a 31 és 32-dik közé sorolta. Kovachich a végszót *Tamnumnak* olvasta.

6) A viaszpecs. péld. *Baciensis.* Kovachich, Pray: *Bacsiensis.* Theiner, Mircse: *Bathiensis.*

7) Kovachich ismét: *Tamnum.*

8) Mircse: *Alben.*

9) Kovachich: *Transilvaniensis.* Mircse: *Transilvanis!*

10) Kovachich: *Bulcz.* Theiner: *Bulcet.* Mircse: *Bulci.*

11) Kovachich: *Epurjes.* Theiner, Mircse: *Epuries.*

12) Kovachich: *Bistern.* Pray: *Biztricz.* Fejér: *Biztriz.* Mircse ez egész szakaszt kihagyta!

13) Kovachich: *Tisoh.* Theiner: *Ysoh.* Mircse: *Isoh.*

14) Kovachich: *Romsa.* Theiner és Mircse: *Ronsa.*

15) Kovachich, Theiner: *Canez.* Mircse: *Canem.*

44. Ecclesia sancti *Philippi*[1]) Mille.
45. Ecclesia de *Geleth*[2]) quingentos.
46. Ecclesia de *Saxsuar*[3]) mille.
47. Ecclesia Cenadiensis quinque milia.
48. Ecclesia *Tytulensis*[4]) tria milia.
49. Ecclesia de Ched[5]) mille Zuanos.
50. Ecclesia Strigoniensis duo millia Zuanorum.
51. Ecclesia Albensis totidem.
52. Ecclesia Budensis duo milia.
53. Ecclesia de B*okan*[6]) duo milia Zuanorum.
54. Ecclesia de *Pelys*[7]) totidem.
55. Ecclesia de *Hercz*[8]) mille Zuanos.

56. Alie vero ecclesie, *quarum*[9]) nomina non exprimuntur, *recipiunt*[10]) ad usum suum, secundum, quod prelati earum in animas suas *dixerint.*[11])

57. Item uolumus et consentimus, *quod*[12]) sales in *salifodinis*[13]) non *vendantur*[14]) carius, quam antiquitus uendi *consueverunt*[15]) *ecclesijs, que consueverunt*[16]) emere *sales.*[17])

58. Pro Redditibus vero ecclesiarum, qui *actenus*[18])

---

1) A viaszpecs. péld. *Philipi.*

2) A viaszpecs. péld. : *Goleth.* Kovachich : *Solech.* Theiner és Mircse: *Golech.*

3) Kovachich : *Vasvar.* Pray : *Sasvar.* Fejér : *Saxsvar.* Theiner : *Xassuar.* Mircse : *Xassvar.*

4) Kovachich : *Triculen.* Pray : *Tytuliensis.* Theiner. *Tritulensis* Mircse : *Trisulen.*

5) Fejér : *Chod.* Theiner és Mircse : *Thed.*

6) Kovachich : *Boccan.* Theiner és Mircse : *Bocan.*

7) A viaszpecs. péld. Kovachich, Fejér, Theiner és Mircse : *Pelis.*

8) Igy van világosan irva s még is mind máskép adják, A viaszpecs. péld. *Ercz.* Kovachich és Mircse : *Beerz.* Pray és Fejér : *Kercz.* Theiner : *Beer*et.

9) Mircse : *quorum !*

10) Kovachich, Fejér, Theiner és Mircse : recipient.

11) Theiner és Mircse : *dixerunt.*

12) A viaszpecs péld. e szót kihagyta.

13) Pray és Fejér : *salisfodinis.*

14) Mircse : *vendeantur !*

15) Pray, Fejér : *consueuerint.*

16) Mircse e három szót kihagyta.

17) Mircse e szót is kihagyta s így másolata itt érthetlen.

18) Igy a viaszpecs. péld. is, a többi *hactenus.*

subtracti sunt [1]) in salibus exceptis decimis, persoluemus decem milia marcarum per quinque annos continuos. Qui anni incipiunt conputari a *porximo*[2]) pasca Resurrectionis dominice, et solucionem faciemus hoc modo.

59. In primo anno in natiuitate beate virginis soluemus mille marcas. In festiuitate sancti Thome apostoli mille marcas alias et sic postea quolibet anno continue faciemus, quousque dictam *pecuniam* [3]) decem milia *marcarum* [4]) persoluamus.

60. *Et totam istam pecuniam persoluemus* [5]) in dictis terminis Episcopo Cenadiensi, Abbati sancti Martini de *Pannonia,* [6]) Abbati *Egriensi,* [7]) uel eorum *procuratoribus,* [8]) habentibus a dominis suis *procuratorias* [9]) super hoc litteras speciales, uel duobus ex predictis, uel procuratoribus eorum.

61. Et soluemus eam in *domo* [10]) fratrum predicatorum de Pest in presencia capituli, uel maioris partis, distribuendam et ordinandam secundum uoluntatem dicti Legati, de consilio *strigoniensis* [11]) et *Colochensis* [12]) archiepiscoporum.

62. Et nichilominus si predictam pecuniam decem milia *marcarum*[13]) *non*[14]) soluerimus in singulis terminis, sicut superius est expressum, uolumus et consentimus, quod ecclesie, quibus sales sunt subtracti, non obstante ista compositione, libere et integre sint in eodem statu et iure in quo erant ante compositionem istam.

63. Item *nolumus,*[15]) nec *permittimus,*[16]) quod de cetero

---

1) Theiner és Mircse e két szót felcserélik.
2) Mircse : *proxime.*
3) A viaszpecs. péld. *peccuniam.*
4) A viaszpecs. péld. és Mircse : *Marcham.*
5) Mircse ez öt szót kihagyta.
6) Kovachich : *Pannon.* Mircse : *Pannoniis !*
7) Mircse : *Egriensis !*
8) Theiner sajtóhibából : *precuratoribus.*
9) Mircse : *procurativas !*
10) Kovachich és Theiner : *domum.*
11) Mircse : *strigoniensi !*
12) A többi : *Colocensis* : csak Kovachich és Mircse : *Colocensi.*
13) Theiner : *Marcas.*
14) Kovachich, Theiner : *nec.*
15) Theiner, Mircse : *volumus.*
16) Kovachich, Fejér, Theiner és Mircse : *permittemus.*

tractentur [1]) cause docium, uel matrimoniales per nos, uel per alios iudices seculares, quia de *hijs* [2]) *nolumus* [3]) nos intromittere, nec debemus; *sed* [4]) per iudices ecclesiasticos tractentur et terminentur.

64. Item *uolumus* [5]) et consentimus, quod clerici et persone ecclesiastice *respondeant* [6]) et *conueniantur* [7]) sub ecclesiastico iudice super omnibus, exceptis iudicijs terrarum, de quibus uolumus, *quod tam per uos domine Legate quam per nos* [8]) consulatur dominus papa; expressis eidem *circumstancijs* [9]) facti, in quibus circumstancijs inter alia exprimatur, quod uos a prelatis Hungarie percepistis, quod iudicia terrarum ecclesiarum et terrarum clericorum semper *consueuerunt* [10]) agitari et terminari per reges Hungarie, quicumque pro tempore extiterunt; et quod a prelatis Hungarie perceptis, quod si iudicia terrarum ecclesiasticarum subtraherent a nostro iudicio dampnosum esset *ecclesijs plurimum* [11]) et periculosum; quia per *hec* [12]) multa de iure ecclesiastico possent *deperire.* [13])

65. Nullas collectas et nullum lucrum imponemus, uel recipiemus a clericis et ecclesiasticis personis.

66. Et contra eorum priuilegia, si *qua* [14]) *habent,* [15]) scionter non ueniemus.

67. Super collectis *uero* [16]) per regnum nostrum alijs imponendis, per nos et legatum consulatur dominus papa, sicut

---

1) Mircse : *tracteatur !*
2) Pray, Fejér : *iis.*
3) Mircse : *uoluimus.*
4) Mircse : *set.*
5) Mircse : *voluimus.*
6) Mircse : *redeant !*
7) Theiner és Mircse : *conveniant.*
8) Mircse : *quod tam per nos, quam per vos domine Legate.*
9) Mircse : *circonstancijs.*
10) Kovachich : *consueuerint.* Theiner : *consueuerant.*
11) A viaszpecs. péld. e két szót felcseréli.
12) Theiner : *hoc.*
13) Theiner : *perire.*
14) Pray, Fejér, Theiner : *que.*
15) Kovachich, Theiner, Mircse : *habentur.*
16) Kovachich és Mircse : *vos.* Az utóbbik föléje irta : *vero.*

conuenimus[1]) cum eodem de consultatione *facienda*[2]) domino pape super iudicijs terrarum. [3])

68. Item singulis ecclesijs, sales habentibus, infra viginti quinque dies, postquam redierimus de *Ruscia*, [4]) coram prefato venerabili legato, cum filijs nostris comparantes, hoc anno dabimus patentes litteras super *salibus suis*, [5]) secundum formam istius compositionis, et coram eodem legato et episcopis nostris tunc publice istam compositionem, et primum, ac *secundum* [6]) hoc sollempne iuramentum recognoscemus fecisse, dictisque nostris iuramentis ac bulla nostra aurea ista quelibet confirmasse, dando super *istis*[7]) tunc tercium per litterarum, nostra bulla aurea roboratarum et facientes iurare palatinum, nisi prius iurauerit.

69. Que omnia singula suprascripta sponte, absque ulla condicione implere *ac* [8]) *firma* et ellibata per nos, nostrosque successores omni tempore obseruare, nec in aliquo contrauenire seu ueniri permittere, *venerabili patre*[9]) B. *Wesprimiensi*[10]) episcopo et magistro cognoscentj canonico strigoniensi, nuncio et capellano sepe dicti Legati, recipientibus nomine et mandato ipsius legati et uice et nomine ecclesie Romane et omnium ecclesiarum Hungarie, de consilio curie nostre, tactis sacrosanctis evangelijs promittimus et iuramus, Jubentes karissimos filios nostros et facientes infrascriptos Jobagiones nostros sub tali forma iurare.

70. Nos comes Nicolaus, filius *Barch*; [11]) Moys comes; Nicolaus, frater Moys; comes Benedictus; Alexander comes, frater Sebus; Fyla comes; Petrus comes, frater Marcelli; Nicolaus magister *Tavernicorum* [12]); *Michael* [13]) magister Agaso-

1) Kovachich, Theiner és Mircse : *conveniemus*.

2) Mircse : *fienda*.

3) Eddig adják e levelet : Kovachich, Theiner és Mircse.

4) A viaszpecs. péld. *Rusia*.

5) Fejér : *sales suos*.

6) Kovachich sajtóhibából : *secudum*.

7) A viaszpecs. péld. *hijs*.

8) A viaszpecs. péld. *hac!*

9) Kovachich és Fejér : *ven. Patre*.

10) A viaszpecs. péld., Pray és Fejér : *Vesprimiensi*.

11) Fejér : *Borch*.

12) A viaszpecs. péld. *Tauernicorum*. Pray, Fejér : *Tauarnicorum*.

13) A viaszpecs. péld tollhibából : *Machael*.

num; Mauricius magister dapiferorum; Bagon magister pincernarum, nobis predictis venerabili patri B. *Wesprimiensi* [1]) episcopo et magistro Cognosscenti canonico strigoniensi *nuncio* [2]) et capellano predicti domini legati, *recipientibus nomine et mandato ipsius domini legatj,* [3]) uice ac nomine Romane ecclesie et omnium ecclesiarum *Hungarie,* [4]) sponte ac devote, sine condicione, tactis sacro sanctis evangelijs promittimus et iuramus, quod in omnibus et per omnia, bona fide *tenebimus* [5]) et obseruabimus nunc et in futurum *omnia* [6]) singula capitula supradicta, nos tangencia, et in *hijs,* [7]) que tangunt predictum dominum nostrum Regem, presentem uel alium, qui pro tempore fuerit, dabimus *operam studiose,* [8]) rogando, ortando *et* [9]) consulendo in omnibus bona fide, *quatemus* [10]) omnia et singula capitula *suprascripta* [11]) impleat penitus et obseruet.

71. Anno ab in Carnacione domini nostri ihn. xpi. Millesimo CCo. XXXIII. Pontificatus domini GRegorij pape noni anno VIIo. die duodecimo exeunte Augusto fuerunt ista feliciter acta in consistorio predicti domini Andree incliti Regis *Hungarie.* [12])

72. Ibidem presentibus venerabilibus *Cleto* [13]) Agriensi, Bartholomeo *Wesprimiensi* [14]) episcopis. Et dictis Jobagionibus, tunc iurantibus et Michaele preposito *Ytubiensi*; [15]) Vincencio Archidiacono *Sasvariensi*; [16]) Jacobino de sancto Benedicto,

---

1) A többiek *Vesprimiensi.*
2) A viaszpecs. péld. tollhibából: *noncio.*
3) Fejér e hét szavat kihagyta.
4) A viaszpecs. péld. és Fejér: *Vngarie.*
5) A viaszpecs. péld. tollhibából: *nenebimus.*
6) Fejér e szó után beszurja: *et.*
7) Pray, Fejér: *iis.*
8) Fejér e két szót felcserélte.
9) Fejér kihagyta.
10) A viaszpecs. péld. *quatinus.*
11) A viaszpecs. péld. *supradicta.*
12) A viaszpecs. péld. és Fejér: *Vngarie.*
13) A viaszpecs. péld. tollhibából: *Cletto.*
14) A többiek: *Vesprimiensi.*
15) Így van világosan mindkét példányban, még is Pray: *Tytuliensi*, Fejér pedig: *Tytulensi*-nek olvasták!
16) Fejér: *Sasvarensi.*

Canonico Cenadiensi et alijs regni nobilibus quam pluribus, existentibus in eodem consistorio.

73. In silua, que nominatur Bereg.

Ezen levélnek kelte is szokatlan, amennyiben a keltezési nap: „die 12° exeunte augusto“ szavakkal van jelelve. Ráth Károly e szavakat roszul értelmezvén, aug. 12-re teszi;[1]) pedig e szavak azt jelentik, hogy a hó végétől viszszafelé kell számítani s így a 12-ik nap e hó 20-ra esik.

Két nap mulva „die decimo exeunte Augusto“ azaz 22-én, IV. Béla ifju király is adott ki ugyanott levelet, melyben eskü alatt igéri, hogy ez egyezményt, mennyire személyét illeti, meg fogja tartani, akkor is, ha majd atyja után trónra lép, addig pedig rajta lesz, hogy atyja megtartsa.[2])

Endre király körülbelül egy hó mulva a fönebbi egyezményről ujra aranypecsétes oklevelet ad ki, még pedig a pápai követnek személyes jelenlétében, kivel e czélra Esztergomban, a jánoslovagok zárdájában, találkozott. Jelen voltak azonkivül Róbert esztergomi érsek; Ugolin kalocsai érsek, királyi korlátnok; Mihály mester székesfehérvári prépost; a váradi apát; az esztergomi, a pozsegai és veszprémi prépostok; (Vincze) sasvári; és a barsi főesperesek; a ferenczesek tartomány-főnöke, fr. Márk dömés, jóformán Endre gyóntatója; sz. Sámson mestere és a lázárlovagok esztergomi mestere.

Endrének e levele hazánkban még eddig sehol fel nem találtatott. Csak gróf Széchenyi Ferencz hozta másolatát Rómából az 1231. évi s néhány alább felhozandó levelekkel együtt. Ebből kiadta Kovachich[3]) és Fejér.[4]) Theiner szintén kiadta, még pedig ismét, mint a többi fönebbi leveleket, a liber censuum-ból. S most már biztosan állíthatjuk, hogy a gróf Széchenyiféle másolat Theiner szövegével nem egyugyanazon forrásból vétettek; mert Theiner a liber censuumnak 351. lapjáról adta ki, mig a Széchenyiféle másolat végén Marini vatikánlevéltári prefektus bizonyítja, hogy az a 35.

[1]) A magy. kir. hadjáratai 2. kiad. 15. l.

[2]) Levelét közlik Kovachich Suppl. ad Vest. Com. I. 23. l. Theiner 124. l. Fejér III. II. 346. l. és lemásolta Mircse.

[3]) Suppl. ad Vest. Com. I. 10. l.

[4]) Cod. dipl. III. II. 326. l.

almáriomban levő 18. számmal jelelt codexnek 269—274. lapjairól[1]) vétetett.[2]) Igy tehát Rómában két másolata létezik; de csak a Theinerféléről tudjuk hogy 14—15. századi. Legujabban Mircse küldte be az akademiának másolatát ama híres velenczei codexből.

A szöveg közlésében itt is, már csak az eredeti helyesírás miatt is, Theiner szövegét fogadjuk el alapul.

Szól pedig e szöveg eképen:

1. Venerabili in Christo patri et amico carissimo Jacobo dei gratia Prenestino Electo, apostolice sedis legato, Andreas *eadem gratia*[3]) Rex Ungarie salutem *cum constancia sincere dilectionis*[4])

2. Rex, qui sedet in solio iudicii, teste rege Salamone, dissipat omne malum intuitu suo. Hunc regem *sanctissime*[5]) et recolunde memorie intelligimus beatissimum Stephanum, gentis *Ungarie*[6]) primum regem, qui ad regni solium auctoritate propria noluit sublimari, sciens, scriptum, *quod*[7]) nemo sibi sumit honorem, *set*[8]) qui vocatur a Deo.

3. et *imo*[9]) non a quolibet, set a vicario Jhesu Christi et *Petri*[10]) beatissimi *successore*,[11]) per revelationem divinam, summo pontifici factam, assumpsit regium diadema: set et parentibus eius fuerat divinitus revelatum, quod ei *primum*[12]) in gente nostra corona debebatur et *regnum*[13])

4. Sedens itaque in cathedra cum David sapientissimus princeps, omne malum *infidelitatis*[14]) secundum illa tempora,

---

1) Fejér f. h. 330. l. jegyzetben sajtóhibából 169—174. lapokat említ.

2) Kovachich f. h. 9. 10. l.

3) Fejér: *D. gr.*

4) Mircse e négy szavat hibásan a következő szakaszhoz csatolja.

5) Theiner: *santissime.*

6) Kovachich: *Hungariae.* Fejér: *Vngariae.*

7) Mircse: *quid!*

8) A többi itt és alább: *sed.*

9) A többi: *ideo.*

10) Mircse: *petum!*

11) Mircse: *succoris!*

12) Mircse: *prius!*

13) Mircse: *regium!*

14) Theiner: *infedelitatis.*

ut prediximus, suo intuitu dissipavit, et obstetricante manu ipsius a genu *Ungarica*[1]) eductns est coluber tortuosus.

5. Set et auctoritate summi pontificis, *qui*[2]) ipsum vocabat regem et apostolum gentis nostre, provincias per episcopatus distinxit, ecclesias mirifice ampliavit: et sciens scriptum in *Ysaia*[3]) *quod in*[4]) iusticia regnabit rex et *quod*[5]) *iusticia*[6]) elevat gentes, fecit iudicium et iustitiám inter suos, ut iusticia et iudicium essent *preparatio*[7]) sedio sue, ut et sic divino *munere*,[8]) ut rex Salamon dixit, firmaretur iusticia *thronus*[9]) eius.

6. Nos igitur, qui huius sancti Regis hereditario iure per Dei gratiam regni solium obtinemus, cupientes *predicti*[10]) sancti Stephani in devotione sancte ecclesie vestigia *imitari*,[11]) et attendentes, quod nostris temporibus quedam dicebantur committi, que in derogationem fidei christiane et contra sancte ecclesie libertates fieri videbantur, propter *quod*[12]) venerabilis pater R. Strigoniensis archiepiscopus in regno nostro auctoritate apostolica *tulerat*[13]) sententiam interdicti; ut scandala talium peccatorum de regno nostro per summum pontificem *auferrentur*[14]): nos et regnum per *sollempnes*[15]) nuntios petivimus, per legatum nostre provincie subveniri.

7. Ipse vero nostris iustis petitionibus condescendes, *vos reverende*[16]) pater domine Jacobe *Prenestine*[17]) electe,

1) Fejér : *Hungarica.*
2) Mircse : *que !*
3) Kovachich, Fejér : *Isaia,*
4) Mircse : *quo diu !*
5) Mircse : *quid !*
6) Fejér : *iudicium.*
7) Mircse : *preperatio !*
8) Theiner : *numine.*
9) Mircse : *domus.*
10) Mircse : *prefate !*
11) Mircse : *mutari !*
12) Mircse : *que.*
13) Theiner : *tulerit.*
14) Mircse : *aufferentur !*
15) A többi *solemnes.*
16) Mircse : *nos Reverendi !*
17) Theiner : *Penestrine*; Mircse pedig az először helyesen kiírt szót, utólag nagy bölcsen így másítá meg : *prenestinum !*

apostolice sedis legate, in Ungariam cum plene legationis officio destinavit, sicut in vestris et nobis missis inde litteris plenius continetur.

8. Quare post tractatus multiplices et diversos per *Nicholaum*[1]) *tawarnico um*,[2]) Mauritium dapiferorum, Michaelem agasonum, *Bagon*[3]) pincernarum Magistros, Jobagiones, nuncios et *procuratores*[4]) nostros ad hoc specialiter destinatos, vobiscum sicut in *factis*[5]) *inde*[6]) litteris, munitis *sigillo*[7]) nostre *imaginis*,[8]) continetur, composuimus in hunc modum:

Következik szórol szóra az 1233. aug. 20. fönebbi levél egész a 67. szakasznak utolsó szaváig, azután így folytatja:

9. Et hec omnia sponte et sine *conditione*[9]) promittimus et iuramus.

10. Juramentum filiorum et Jobagionum erit tale: Nos promittimus et iuramus, quod omnia Capitula *suprascripta*,[10]) nos tangencia, observabimus nunc et in futurum: et ad ea, que tangunt personam Regis, dabimus rogando et consulendo operam, quod rex, quicumque pro tempore fuerit, omnia predicta et *singula*[11]) debeat observare. Et *hec*[12]) omnia sponte et sine *conditione*[13]) promittimus et iuramus.

11. Item singulis ecclesiis, sales habentibus, hoc anno dabimus patentes litteras nostras super salibus suis, secundum formam compositionis istius: super *hiis*[14]) observandis[15])

---

1) Kovachich, Fejér: *Nicolaum.*

2) Kovachich: *Thavarnicorum;* Fejér: *Tauernicorum.* Mircse: *Tawernicorum.*

3) Theiner és Mircse: *Sagin.* Kovachich és Fejér: *Bagni.* A fönebbi levélben láttuk, hogy Bagon-nak hívták.

4) Mircse: *proceres!*

5) Kovachich: *stis.*— Fejér: *scriptis.*

6) Fejér: *superinde.*

7) Theiner e szót kihagyta.

8) Theiner: *ymaginis.*

9) Theiner: *contradictione.*

10) Mircse: *suprascritta.*

11) Mircse itt közbe szúrja: *se.*

12) Mircse: *hoc!*

13) Theiner: *contradictione.*

14) A többi: *his.*

15) Fejér e szó után pontot tevén, s a következő szóval uj szakaszt kezdvén, az értelmet némileg megmásítja.

omnibus dabimus tria paria litterarum, *nostra*[1]) bulla aurea sigillatarum.

12. Quam compositionem predictam duabus vicibus iurauimus et promisimus semper firmiter observare.

13. *Super*[2]) *hoc*[3]) duo paria litterarum *vobis cum*[4]) bulla nostra aurea concedentes et carissimum filium nostrum, Belam regem *illustrem,*[5]) et quosdam *nostros*[6]) *Jobagiones,*[7]) qui nobis *aderant*[8]) apud silvam *Berech,*[9]) fecimus iurare super *predictis*[10]) omnibus observandis.

14. Que omnia, sicut olim *promisimus*[11]) et iuravimus nunciis vestris, recipientibus loco *vestri*[12]) et vice ecclesie Romane et Ungarie, et velut in *predictis duobus*[13]) paribus litterarum, nostra bulla aurea *confirmatis*[14]) hec plenius *continentur*,[15]) sic *et*[16]) modo in vestra presencia, domine Legate, predicta omnia recognoscimus bene fecisse, et universa et singula faciemus, statuentes et promittentes vobis, domine Legate, recipientibus vice et nomine ecclesie Romane et *Ungarie,*[17]) *per*[18]) nos et successores nostros omnia et singula fideliter adimplere et in perpetuum observare et *a*[19]) cunctis nostris subditis facere penitus observari.

15. Que omnia *predicta nostre*[20]) maiestatis aurea bulla

---

1) Mircse : *nostrarum !*
2) Theiner : *sub.*
3) Kovachich : *haec.*
4) Mircse : *vobiscum* (?) *cum.*
5) Mircse : *Illustrissimum.*
6) Mircse : *nostro !*
7) Kovachich : *Jobbagyiones.* Fejér : *iobbagiones.*
8) Theiner : *adherent.*
9) Fejér : *Beregh.*
10) Mircse : *prefactis !*
11) Mircse : *promissimus !*
12) Fejér : *nostri !*
13) Mircse : *prefatis duabus !*
14) Mircse : *confirmatum !*
15) Mircse : *contenetur !*
16) Fejér : *ex.*
17) Fejér : *Hungariae.*
18) Fejér kihagyta.
19) Mircse kihagyta.
20) Mircse : *prefata nostro !*

fecimus communiri, ne aliquibus in futurum aliqua dubietas oriatur.

16. Acta sunt hec in hospitali Cruciferorum sancti Regis de Strigonio, in presencia Venerabilis patris domini Jacobi *Prenestini*[1]) electi, apostolice sedis legati, presentibus domino R. Strigoniensi Archiepiscopo; Magistro Michaele Albensi *preposito*[2]); . . . Abbate Waradiensi; *B*[3]) preposito Strigoniensi, . . . *preposito*[4]) de Posuga; *E.*[5]) preposito *Vesprimiensi*;[6]) . . . Archidiacono de *Suasvar*;[7]) . . . Archidiacono *Borsiensi*;[8]) . . . *Priore*[9]) provinciali fratrum minorum de Ungaria; *fratre*[10]) Marco ordinis predicatorum; . . . Magistro sancti *Sanxonis*;[11]) . . . Magistro *sancti*[12]) Lazari de Strigonio.

17. Datum per manus Venerabilis *Ugerini*[13]) Colocensis archiepiscopi aule regie Cancellarii, mense *Septembri*,[14]) die . . . Indictione sexta, anno dominice incarnationis millesimo ducentesimo tricesimo tercio.

18. Venerabili R. Strigoniensi archiepiscopo existente; *Cleto*[15]) *Agriensi*;[16]) Gregonio *Geuriersi*;[17]) *Bricio*[18]) *Watiensi*;[19]) Bartholomeo Vesprimiensi; Stephano Zagrabiensi; Bar-

---

1) Mircse : *Penestriensis !*

2) Mircse : *prepositi !*

3) Kovachich, Fejér : *et.* Mircse *T.*

4) Mircse : *Prepotie !*

5) Kovachich, Fejér : *et.* Mircse : *C.*

6) Mircse : *Vesprimiensis !*

7) Fejér : *Sasvár.* Mircse : *Suaswar.*

8) Fejér : *Barsiensi.* Mircse : *Borziensis !*

9) Mircse : *Preore !*

10) Kovachich : *Fratrum.*

11) Fejér : *Samsonis.* Mircse : *Sáxonis* (?).

12) Mircse : *sancte !*

13) Kovachich : *Ugolini.* Fejér : *Vgolini.*

14) Kovachich, Mircse : *Septembris.*

15) Mircse először *Electo* aztán kijavítá, illetőleg még inkább megrontá : *Eleto !*

16) Mircse : *Agriensis !*

17) Fejér : Jauriensi. Mircse : *Geuriensis !*

18) Fejér : *Briccio.*

19) Kovachich, Fejér : *Vaciensi.* Mircse : *Wacensis !* Így a többit is *sis* végraggal !

tholomeo Quinqueecclesiensi; *Rainaldo*[1]) *Transilvano*;[2]) *Bulzo Cenadiensi*;[3]) Benedicto Waradiensi episcopis, ecclesias Dei *feliciter*[4]) gubernantibus.

19. Dionisio Comite Palatino; *Demetrio*[5]) nostre aule curiali comite et *Batiensi*;[6]) *Nicholao*,[7]) filio *Boz*,[8]) Suprunensi; *Ladislao*[9]) *Musuniensi*;[10]) Petro, fratre Marcelli, Nytriensi; Stephano *Bichoriensi*[11]) Comitibus; Nicolao Magistro *tawarnicorum*[12]) et Comite *Posoniensi*;[13]) Mauricio dapiferorum; Michaele *Agazonum*;[14]) *Bagon*[15]) pincernarum *Magistris*,[16]) et aliis quam pluribus Comitatus tenentibus.

20. Regni nostri anno *Tricesimo*.[17])

Ez azon levél, melyet Mircse az igazi arany bulla gyanánt akar elfogadtatni, így recommendálván azt: „Ezen nagy békeokmány, mely arany bulla alatt 1233. a magyar törvényhozás terén létrejött, általános szavakban szentesíti a II. Endrétől kiadott minden törvényeket, s így tehát az igazi magyar arany bulla megvan.“[18])

Csakhogy egyszer megtalálta már! Legalább jövőre talán nem fog bennünket többé e téreni felfedezéseivel boszantani! Ámbár „kötetekre menő mondani valóval és bizonyítékokkal“ ijesztget; azért nehogy új felszólalásra alkalmat adjak, csak röviden jegyzem ide, hogy ez okmány sehogy sem volt béke-okmány, mert mint látni fogjuk, béke nem igen

---

1) Fejér: *Reynaldo*. Mircse: *Raynaldo*.

2) Kovachich, Fejér: *Transylvaniensi*. Mircse: *Transilvanus!*

3) Fejér: *Bulcsu Chanadiensi*.

4) Mircse: *fideliter!*

5) Mircse: *Demetrico!*

6) Theiner: *Vatiensi*. Fejér: *Bachiensi*.

7) Kovachich, Fejér: *Nicolao*. Mircse: *Nicolo!*

8) Fejér: *Bors!*

9) Theiner: *Latislao*.

10) Kovachich: *Mossoniensi*. Theiner: *Mussoriensi!* Mircse: *Mussoviensis*.

11) Mircse: *Bichonensis!*

12) Kovachich: *Tauvarnicorum*.

13) Theiner: *Posonensi*.

14) Mircse: *Aagazon!*

15) Theiner, Kovachich: *Bagyn*. Fejér: *Bagni*. Mircse: *Baginus!*

16) Mircse kihagyta.

17) Fejér: *trigesima*.

18) Pesti Napló 1869. jun. 16. 134. sz.

követte; sem pedig Endre minden törvényeit nem szentesíti, sőt az 1222. és 1231-iki törvényektől elütő egészen más téren mozog, mint azok összehasonlításából mindenki, ki Mircsénél jobban tud latinul, világosan láthatja...

E levélre is, mint már a fönebbiről megjegyzők, csak úgy illik a 30-ik uralkodási év, ha 1204 évnek nem nov. havától, hanem előbbről számítunk.

Endre király, mint az ez évi aug. 20-iki okmány 68-ik év a septemberinek 12. és 14. szakaszai tanusítják, ez egyezményről három ízben adott ki aranypecsétes okleveleket. Ezek közől a bereghi erdőben kelt második, s az Esztergomban kiadott harmadik okmányokat imént soroltuk el. De hol és mikor kelt az első? Ennek sehol semmi nyoma. Én azt hiszem, hogy ez első okmányt még 1232. évben adta ki Endre, midőn az egyházi tilalmat felfüggesztő Róbert érseknek, mint fenebb láttuk, a visszaélések megszüntetését eskü alatt megigérte; mert több, mint valószinű, hogy ez esküjét irásba is foglalta. Ez első okmány tehát még valahol eltemetve hever.

Továbbá Endre september havi okmányának 13. szakaszában világosan mondja, hogy első és második esküjéről két aranypecsétes oklevelet adott a pápai követnek, s mégis Theiner egyiket sem közli; valjon ez okmányok nem léteznének többé Rómában?

Hogy Rómában mennyire őrizték mindig a beérkezett leveleket, nyilván kitetszik VI. Vincze pápának Nagy Lajos királyunkhoz, ki egyik levelét visszakérte, 1356. intézett eme szavaiból: „*Nos autem, quoia de more Curie Romane huiusmodi et alie similes sripture consveveruut in archivio ipsius Curie conservari, litteras ipsas duximus retinendas.*“[1])

Tehát nem valószínű, hogy Endre említett levelei elvesztek volna.

Miért nem közli tehát azokat Theiner?

Mert egyáltalában Theiner Monumentái elhamarkodott munkának látszanak, s csak azt közölte, mi épen keze ügyébe

---

[1]) Theiner II. 28. l. Dudik Iter Romanum II. 31. l. e szavak elé még ezeket teszi: vis, ut tibi restituatur? Theinernél e szavak hiányzanak.

került. Igy például, hogy csak nehányat említsünk, Montfaucon szerint a római angyalvári levéltárban IV. Béla királyunktól 11 aranypecsétes levél találtatik[1]) Theiner ellenben, ha nem csalódom, csak nyolczat közöl.[2]) Ugyanott találtatik egyebek közt: „*Ungariae regni privilegia in bulla Innocentii IV.*“ és: *Ungariae constitutiones facta Nicolao IV.*[3]) Ezek Theinernél szintén nem találhatók.

Ha már ily fontos okmányokat elmellőzött, nem igen lehet róla feltennünk, hogy a történelmünkre vonatkozó okmányok összekeresésére valami igen nagy gondot fordított volna. Hogyan mondhatja tehát ő Mircséhez írt s ez által döntő érvül közlött levelében, hogy „a mi levéltárainkban (Rómában) minden összekeresés daczára sem találtam soha semmi nyomát egy a féle (az 1222. aranybulla) okmánynak.“[4])

Állíthatja magáról Theiner, hogy a roppant vatikáni levéltárnak minden okmánya kezében volt? Bizonyára nem. Ő is csak az indexek után keresett; már pedig Dudik személyes tapasztalásból meggyőződött, hogy e levéltárnak még jó része rendezetlen;[5]) sőt Pertz szerint még jóra való betü rendes index nem is létezik.[6])

Theiner állítólagos keresésére tehát mindezek után nem sokat adhatunk. Ime midőn Kollár először kerestette Rómában az 1222. és 1231. leveleket, azon választ nyerte, hogy ott az okmányok nem találhatók; de midőn azokat ujra szorgalmazta, már akkor meg tudták találni a egyházi rend javára kiadott 1222. és az 1231. évi leveleket.[7]) Jeleül, hogy a római levéltárak még nem rendezvék annyira, hogy egyes okmányok fel nem találtatásából azok ottani nem létezt(é)re szabadna következtetni.

Mindezeket csak azért hozzuk fel, hogy lássuk, mily

[1]) Fejér Cod. dipl. IV. I. 11—13. l.

[2]) Vet. mon. I. 171, 229, 230, 232, 280, 281 és 283. l.

[3]) Dudik f. h. 18, 19, l. 40 és 61. szám alatt.

[4]) Pesti Napló 1869. 95. sz.

[5]) F. h. 28. l. jegyzet.

[6]) „Das erste Bedürfniss eines Archives, ein allgemeines chronologisches oder alphabet. Repertorium, soll gänzlich fehlen.“ U. o. 38. l.

[7]) Kollár De orig. Pot. legisl. 92. l. Kovachich Vest. Com. 96. l.

helytelenül járt el Theiner, midőn csak azért mert ő az arany bullát Rómában fel nem találta, Mircséhez intézett levelében ennek badar állítására vonatkozólag ezeket írja: „A pilula, melyet ön, az aranybullával nemzetfelének szerzett, nem volna oly keserü, ha legalább is bár egy eredetije az aranybullának megvolna.“ Persze Theineris épen oly keveset tud királyainknak fönebb említett hiteles átiratairól, mint Mircse! Aztán meg Theiner itt épen maga ellen beszél, hiszen ő is Monumentáiban a legtöbb okmányt nem az eredetiről, hanem regestákból, vagyis átiratokból adta ki; tehát fönebbi szavai szerint ezek nem érdemelnének hitelt.

Theiner ugyan azt fogná erre felelni, hogy hiszen ama regesták teljes hitelüek, de kérdjük: mennyivel több hitelt érdemelnek ezen, meghitelt ugyan, de utoljára mégis csak magán tekintélyü jegyzők által másolt regesták, mint a mi királyainknak saját jogérvényes pecsétjeikkel megerősített ünnepélyes átiratai?

Ugyanezt mondhatjuk Mircsének is, ki szintén egyik érvét arra helyzi, hogy hát Rómában mennyire őrizték az iratokat és még sincs ott meg az aranybulla, nincs meg továbbá Maltában, Rhodusban, Bécsben, Münchenben, Drezdában, Párisban, Tolnában, Baranyában. Pedig hát „feltételezhető e — kérdi nagy hangon, hogy egy-két példányban kiállított oly fontos és nevezetes okmány, mint a kérdés alatti aranybulla, minden nyom nélkül eltünhessék a világ szinéről?[1]) Megvannak ugymond az angol magna charta, meg II. Fridrich császár aranybullája, meg a francia fejedelmek s a byzanczi uralkodók kitünőbb okmányai. Mintha bizony azért a magyar aranybulla el nem veszhetett volna!

De most fordítsuk meg a tételt s alkalmazzuk a Mircse által felfedezett (!) okmányokra. Hát mutasson ő fel eredetit a papirendnek adott 1222-iki, az 1231-iki és az 1233. évi általa egyedül hiteleseknek hiresztelt okmányokból! Mi az arany bulláról annyi hiteles átiratot tudunk felhozni; ő pedig okmányairól csak két 15. századi, senki által nem hitelesített másolatot bir felhozni, mégis azt akarja „kibizonyitani,“ hogy nem az arany bulla, hanem az ő okmányai az igazi eredetiek!

[1]) Pesti Napló 1869. jun. 16. 134.

Hasztalanul bujik tehát Mircse most egyszerre az általa, először lerántott Theinernek tekintélye alá, ezeket csatolván Theiner fönebbi szavaihoz: „Kitünik továbbá Theiner leveléből, hogy ő sem hisz egy szót sem az 1222-beli aranybulla meséjéből, és hogy ő is helyesli meggyőződésemet. Ilyen s ehez hasonló tudományos férfiak véleményei gazdagon elégtételt nyujtanak nekem."

Tagadhatlan, hogy Theinernek sok érdeme van az irodalom körül; de történelmünk ügyében őt tekintélynek semmiképen el nem ismerhetjük. Hiszen ő még azt sem tudja, hogy az aranybulla hét példányban kelt, mert fönebbi levelében csak négy példányt emleget! Ő egyszerü kiadója a kész regestákból mások által lemásolt okmányoknak, s bár elég alkalma volt volna monumentái folytán történelmünkbeni jártasságát jegyzetekben kimutatni; de ő tanácsosbnak tartotta hallgatni!

Theiner tehát bennünket illetőleg körülbelül egy szinvonalon áll Mircsével, azon különbséggel mégis, hogy ő, illetőleg másolói, jobban tudván latinul, helyesírási hibákat, mint Mircse, el nem követett; de a hely és személynevek közlésében Mircsével kettecskén bizony akadályversenyt futhatnak!..

Soha se fészkelődjenek tehát önök. Nem nekünk adtak be önök „pilulát," hanem meggondolatlan állításaik által beadtak sajátmagok hitelének mindörökre!..

Befejezésül vizsgáljuk Endre király 1233. évi leveleinek eredményét, már csak azért is, hogy lássuk, mily vastag tudatlanságot tanusít Mircse, midőn mondja, hogy „észlelhetni a hiteles okmányokból azt is, hogy az ország 1233. lecsendesült, tehát lecsendesült az 1233-ban alkotmányos formában kiadott aranybullával! És hogy az 1233-ban kiadott alkotmányos aranybulla *békét hozott az országra, eleggé tanusítja a római levéltár; mert 1233. után megszünnek a sz. székkel való magyar levelezések a törvényhozási viszonyok felett.*" [1])

Minden arra mutat, hogy Endre legalább eleinte csakugyan komolyan hozzáfogott ez egyezmény kiviteléhez. Először is a sept. levélnek 10. szakasza értelmében megesküd-

---

[1]) Pesti Napló 1869. jun. 16. 134. sz.

tette Kálmán fiát, továbbá Kalojánost,[1]) ki magát „filius quondam Jursar Imperatoris Konstant-"nak irja, Incze pápának 1204. évi levelében pedig „illustris Bulgarorum et Blachorum Rex" czimeztetik,[2]) Demeter királyi udvarbiró, és Simon gróffal, végre Gyula tárnokmestert Demeter kir. asztalnok és Opoj sümeghi gróffal. Ezek esküjökről külön, tehát három levelet adtak ki.[3]) Ezek közől Kalojános és társainak levele sept. 22. (X. kal. oct.) kelt, tehát jóformán a másik két levél is e napon kelt, s így Endre septemberi egyezménylevele is vagy e napon, vagy nehánynyal előbb adatott ki.

Továbbá az aug. havi okmánynak 68-ik és a septemberinek 10-ik szakasza szerint kiadta az egyházaknak a sóilletékükről igért leveleket, ámbár nem aranypecsét alatt, miként a felhozott szakaszokban magát kötelezte. Névszerint a tihanyi, a kedhelyi, a pornói és pannonhalmi egyházaknak adott okleveleit ismerjük.[4])

Ez okmányok kelte ismét zavart, ugyanis a kedheli „In die VI. Kalendas Octobris;" a pornói pedig „VI. Kalendas Oct." kelettel van ellátva, ellenben a pannonhalmi „Indictione IV., Kalendis Octobris" kelteztetik. S ezt tartjuk mi a többi okmányokra nézve is helyes keletnek, az „in die" és "die"-féle kitételek csak hibás olvasásból irathattak „Indictione" helyett, mit az is bizonyít, hogy Wenzel ujra kiadván a pornói levelet, ebben a kelet nem mint fölebb „In die VI. kal. Oct.," hanem: „Indictione VI., Kalendis Oct." szavakkal van jelelve, és csakugyan 1233. évben a VI. indictio volt. E szerint ez okmányok mind egy napon, oct. elsején, vagyis nem sokára a septemberi levél kiadása után menesztettek ki.

Azonban Endre most is csak irni és igérni tudott, de nem egyszersmind végre is hajtani. Úgy látszik, most is minden csak a réginél maradt; mert nem sokára reá, még ez év

---

1) Kovachich.: Baleoti Joannesnek írja.

2) Fejér Cod. dipl. II. 425. l.

3) Theiner f. h. 119—120. l. Kovachich suppl. ad Vest. Com. 25—26. l. Fejér Cod. dipl. III. II. 350—352. l. Mircse csak Kálmánét közli.

4) Fejér Cod. dipl. III. II. 352, 358, 360. l. Wenzel Árpádkori új okmánytár VI. 517. 519.

nov. havában a pápai követ levelet intézett Béla ifju királyhoz, melyben őt nemcsak igérete beváltására, hanem arra is felszólítá, hogy atyját Endrét is intse és vegye rá igéretének haladéktalan teljesítésére, mert mivel ugymond, annyi eskü után oly keveset vagy épen semmit sem látunk megtartva, azok makacsságát és megvetését, ki saját esküjöket nem iparkodnak megtartani, sokáig nem fogjuk elnézhetni. Bélának e levél nov. 27. kézbesíttetett.[1])

Erre ismét két hónap mult el eredmény nélkül. Ekkor a pápai követ a püspöki kar által akart hatni a királyra. Azért Róbert esztergomi, Ugolin kalocsai érsekek, Cletus egri, Bertalan veszprémi, Brictius váczi, Renald erdélyi, István zágrábi, Benedek váradi és Jakab nyitrai püspökök 1234. jan. 14. előtte esküvel igérték, hogy az egyezményt mind magok meg fogják, mennyire őket illeti, tartani, mind pedig megtartására a királyt kérni és ösztönözni fogják.[2])

S miután ez sem használt, a pápai követ újra személyesen alkudozásba lépett Endrével, ki erre ujra mindent megigért s erről kiállított levelében beegyezett, hogy ha a kiszabott határidőre szavát be nem váltja, a pápai követ Endre udvarát egyházi tilalom alá vethesse, tanácsosait pedig kiközösíthesse. A pápai követ erről szóló itéletét Endre jelenlétében s nagy néptömeg előtt ünnepélyesen kihirdette s végrehajtását a határidő lejártával a bosniai püspök, az esztergomi dömés prior és a ferenczesek tartományi főnökére bízta. Fájdalom, hogy mind Endrének e levele, mind a pápai követ itélete mindeddig ismeretlen s így ez eseményből csak e sovány adatot találjuk a pápának alább felhozandó jul. 28-iki levelében feljegyezve.

Annyi azonban bizonyos, hogy 1234. máj. hó előtt kellett történnie, mert a pápának e hó 12. kelt egyik leve-

---

[1]) Theiner 121. l. Kovachich f. h. 21. l. Fejér f. h. 348. A pápai követet e levél átadásáról küldöttei Bácsban kelt levelökkel értesíték. A kelet helyét Theiner *Bathie*, Kovachich és Fejér *Bach.*-nak irják, ellenben Mircse ki e levelet szintén lemásolta, nagy okosan *Back*-nak olvasta!

[2]) Theiner 122. l. Kovachich f. h. 21. l. Fejér f. h. 374. l. Mircse is leirta, csakhogy egyéb hibáit elhallgatva, Zagrabiensis helyett: *Azagabriensi* és 16 kal. helyett *VI. kal.* tesz!

lében, e Jakab palestrinai püspök már *mint volt* pápai követ említtetik.[1])

Tehát a pápai követ, jóllakván az itteni zavarokkal, az itélet kihirdetése után hazament, az országot lehetőleg még nagyobb zavarba hozva!

A végrehajtók csak vártak, vártak; de miután a kijelelt határidő ujra eredmény nélkül mult el, az itéletet csakugyan végrehajtották, vagyis a királyi udvarra az egyházi tilalmat hihirdették.

Azonban Endre most váratlan védőre és pártolóra talált Róbert esztergomi érsekben. Ez valószinüleg rosz néven vevén, hogy az ő 1232. évi egyházi tilalma Rómában nem helyeseltetett; továbbá a tizedkárosodás miatt a királylyal csak imént egyezkedvén ki,[2]) s végre átlátván, hogy az általános zavar és nagy szegénysége miatt legjobb szándéka mellett sem teljesítheti Endre az egyezmény pontjait; az itéletet a végrehajtók többszöri sürgetése daczára nemcsak ki nem hirdeté, hanem fölebbezést vetvén közbe, másoknak is megtiltá kihirdetését, s Endrének is tanácsolta, hogy ne hajtson rája.[3]) És Endre nagyon is követte az érsek tanácsát, nemcsak udvari káplányai végezték minden tilalom daczára az isteni szolgálatot,[4]) hanem Endrének még mulatni is kedve kerekedett. Apr. 30. az austriai herczeg lakodalmára ment; onnan haza kerülvén, alig két hétre máj 14. őmaga harmadik házasságra lépett, s országra szóló lakadalmat tartott,[5]) az érsek pedig az új királynét ünnepélyesen megkoronázta.[6]) Pedig hát épen ez időközben tartott javában az egyházi tilalom!

De Endre azért még sem hitte, hogy az érsek pártfogása kihúzza őt a hinárból; azért ujra követeket küldött Rómába.

Ott azonban most szigoruan vették a dolgot. Jul. 19-én az érseket megfeddi a pápa, s meghagyja neki, hogy vagy

---

1) Theiner f. h. 124. l.

2) Theiner f. h. 122. l. Fejér f. h. 378. l.

3) A pápa jul. 19. leveléből. Theiner f. h. 126. l. Fejér f. h. 388. l.

4) A pápa 1235. aug. 31. leveléből. Theiner f. h. 136. l.

5) Fridrik austriai herczeg is jelenvolt. Katona. Hist. Crit. V. 689. 690. 694. l.

6) A pápa aug. 24. leveléből. Theiner f. h. 134. l.

tartsa meg amaz itéletet, még pedig fönebbi tette miatt most már a maga részéről is, vagy négy hó letelte előtt személyesen jelenjen meg magát igazolandó. A királynak pedig jul. 28-án gyengéden ugyan, de elég érthetően értésére adta, hogy bizony mindaddig szóba sem áll vele, mig a tilalom alól felmentve nem lesz. A követek ugyan váltig iparkodták meggyőzni őt, hogy hiszen a király már mindennek eleget tett, de biz azok süket füleknek beszéltek.[1]) Azt egyébiránt mégis megigérte a királynak, mi különben önkényt is következett volna, hogy a végrehajtóknak meg fogja hagyni, hogy eleget tevén a király, őt az itélet alól mentsék fel. S csakugyan írt a végrehajtóknak ily értelemben aug. 16-án[2]).

Az érsek hajlott kora daczára[3]) személyesen elment Rómába; de biz ott azt találták, hogy igazolására felhozott okai nem ütik meg a kánonok mértékét.[4])

Ezalatt új nehézségek merültek fel. Endre ugyanis az 1233. évi aug. 20. levélnek 67. szakaszában kötelezte magát, hogy országos adót csak a pápa tanácsának kikérése után fog kivetni. Most tehát pénzre levén szüksége, az említett szakaszt betü szerint értelmezve kikérte ugyan a pápa tanácsát, *de azt be nem várva*, adót vetett ki. A végrehajtók tehát nem akarák feloldani őt, mig csak vagy a beszedett adót vissza nem adja, vagy a pápa ebbeli rendeletének alá nem veti magát. Határnapul 1235. nov. 1-ét tűzvén ki. Sőt még a pápa egyenes feloldási parancsának is ellenszegültek.[5])

A zavar tehát most tetőpontját érte el. Először az érsek és király szegültek ellen a végrehajtók s közvetve a

---

[1]) „Egre tamen ferre non debet Regia Magnitudo, quod quamdiu sentenciarum nexibus subiacet premissarum, suis non possimus consultationibus respondere. — Et quamquam sui nuntii nisi fuerint probare satisfactionem plenariam coram nobis, nihil exinde ostendere potuerunt."

[2]) Theiner f. h. 126—128. l. Fejér f. h. 388—393. l.

[3]) „Circa etatis sue vesperas" és „in maturiori constitutus etate" mondja róla a pápa. Theiner f. h. 126. 134. l.

[4]) „Cumque coram nobis te nisus fueris excusare, et nos tibi plenam audientiam prebuerimus et benignam, tandem comperimus, excusationem tuam minus canonicam extitisse." Mondja a pápa, Theinernél f. h. 134. l.

[5]) A pápa 1235. aug. 31. a kalocsai érsekhez intézett leveléből. Theiner f. h. 134 l.

pápa rendeletének; most meg, midőn a pápa részükre állt, e végrehajtók a pápa rendeletének álltak ellen!

De most hirtelen nagyon megváltoztak a viszonyok, amennyiben Rómában minden látszólagos ok nélkül egyszerre szelidebb húrokat pengettek?

1235., mert már ez év eseményeit soroljuk el, aug. 18. kéri a pápa Endre királyt, hogy azokra, kik a végrehajtók által kihirdetett itéletet megtartották, ne haragudjék; aug. 24-én felmenti az esztergomi érseket, mint kiről felteszi, hogy csak véletlenségből vétett,[1]) aug. 31-én pedig hat levélben minden peres pontok felett dispensálja a királyt; ugyanis 1. megbízza a kalocsai érseket, hogy a kivetett adók ügyében vizsgálatot tartson s értesítse őt. 2. megengedi Endrének, hogy az 1233. aug. 20. levélnek, 58—59. szakaszaiban, az egyházaknak igért tizezer márkát öt év helyett tiz év alatt fizethesse ki, 3. megengedi, hogy a 11. szakasz ellenére a nádor ne évenkint, hanem csak minden második évben tartson szemlét az országban lakó pogányok felett. 4. Meghagyja, hogy senki a királyt és a családját külön pápai engedély nélkül ki ne közösíthesse. 5. A tilalom tartama alatt egyházi szolgálatokat végzett udvari káplányokat felmenti; végre 6. megparancsolja a végrehajtóknak, hogy az ő parancsa nélkül a pápai követnek fönebbi kiközösítő s tiltó itéletét ki ne hirdessék.[2])

Honnan'e hirtelen változás?..

Ugy hiszem, megtaláltam e rejtély kulcsát a pápának ugyan aug. 31. kiadott hetedik levelében, melyben a pápa jelenti Endrének, hogy nem köteles a szentföldnek mások által eszközlendő felsegélésére tett fogadását megtartani, *miután ő legujabban ismét fogadást tett a kereszt felvételére.*[3])

Tehát Endre e zavarokból ugy véli kigázolódhatni, hogy új szentföldi táborjárásra határozta el magát!

Nemde kalandos terv ez az alig egy éve harmadszor

[1]) „Credentes, quod non malitiose id feceris, sed simplicitate lapsus potius vel errore. U. o.

[2]) Theiner f. h. 134—136 l. Fejér f. h. 450—454. l.

[3]) „Zelo fidei et devotionis accensus, de novo signum crucis acceperis ad obsequium crucifixi." Theiner f. h. 136. l.

nősült, körülbelül hatvan éves és ez időtájt már gyakran betegeskedő[1]) királytól?

Véleményem szerint azért lett iránta Róma egyszerre oly igen engedékeny, mert tudjuk, hogy a szent földre táborbajárók a szentszéknek mindenkor különös kegyében és pártfogásában álltak.

Azonban az ország szerencséjére, közbe szólt egy nagyobb hatalom, mely Endre örökös viszályait kalandos táborozási tervével együtt örökre ketté szakítá.

Tudnillik Endre még ez év nov. havában meghalt, szétzilált országot, és tekintélyt vesztett trónt hagyván utódjára.

---

[1]) Pernold Katonánál f. h. 745. l.

Nyomatott az „Athenaeum" nyomdájában, Pesten, 1869.

